SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 30

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Francuska 5, tel 28-490

BEOGRAD, UTORAK 25 JULI 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
3 DINARA

Posle kongresa Komiteta za mir u našoj zemlji

Isidora SEKULIĆ

Dvorana u zgradi Narodne skupštine, ispunjena učesnicima, činila je utisak vrlo ugodljiv: rad još nije počeo, a u punoj dvorani vlada prosto neki svileni mir. Kako je mir uvek dostojanstven ljudski dokument! Nema nekadašnje metežne i galamske slike najgore vrste učesnika na zboru, onih koji nisu znali zapravo zašto su došli. Dvorana, sa mnogo istovetnih mrkih fotelja, sa istovetno pristojno u njih usađenih ljudi potsetila nas je na veliku jednu tkačnicu punu malih istovetnih razboja: tek što nije počelo da štroboće. »Obujte se u razum, i pazite šta govorite i šta radite...« čitamo u prepisci polupismenog našeg starog državnika (polovina prošloga veka) Ilije Garašanina, oca Milutina Garašanina. Kako naš seljak uvek vidi ono što kaže: opaši se snagom — obuj se razumom. Koliko smo mogli, sa budnom pameću smo stigli svi na zbor, svaki od nas ostavivši na časak drugi neki posao na drugome mestu, da bismo saradili i saosećali sa onima koji će nam sad govoriti o paradoksu vremena, našega konfuznoga vremena: milioni i milioni ljudi u socijalističkom i kapitalističkom svijetu, vapiju za mirom, a rat i zločin se neprestano nastavljaju. Govori, oni koje smo mi u prvome delu zasedanja mogli čuti, godili su razumnom tihošću i jednostavnošću; odlikovali su se zapravo: tako govore ljudi koje prava ljudska briga oplemenjava. U polutonovima govora, doduše štrobotala je izvesna dinamika, ne dinamika oratorska, nego radna, naporska dinamika, koja štroboće u celoj našoj zemlji ,kao tiha svirka. Vidmar, Salaj, Đilas, Stambolić, Minderović — čisto su se trošili dok su govorili, kao što se troši brižan čovek, onaj koji kida skupe reči uzalud. Biva, brižnu čoveku za četvrt sata slepe oči utekNU u glavu, omršavi. Između dve rečenice, ovde onde, čulo bi se jasno odisanje, više kao izduh čoveka pred teškim pitanjem, izduh tvrd i oštar kao da na usta izlazi grumičak kamena. Engleski revolucionar Kromvel završio je jedan svoj govor, na zboru sa svojim saborcima, izrekavši tiho čuvene reči: »Uzdajte se u Boga! ali sav barut, odmah da spremite na suho mesto.« Govornici na skupštini u Beogradu tiho su nam tuvili u glavu: Još, i ipak, da se nadamo u razum i uviđavnost velikih i moćnih! A kod kuće, ne prekidajmo rad nikada toliko da se ohladi. Rad je najžešći bunt protiv rata, i protiv raznih konfuzija koje na kraju svakoga ludoga zaključka ne vide drugo do rat... U okruglim lukarnama dvorane sunce oblačnog jutra čas se palilo, čas se gasilo ,a na mahove, vrlo muklo, čuli su se udari čekića čitave brigade radnika koji tamo napolju kleče i u svoj širini Bulevara Crvene armije polažu nov patos. Ponekad, žmarnula bi nas jeza: Može li biti da će neko ruši i i nakaziti zemlju koja je sva jedna radionica! A u radionici život strog i pun lišavanja! Ali i život čist i sve čistiji od zablude i konfuzije, što nam je danas pravi ukras, čime se, ovako mali i skromni, jako razlikuju od mnogih u međunarodnome životu.

U međunarodnome životu prepuno je konfuzija u idejama, i prepuno nečoveštva u postupcima. Tamo daleko na Istoku, sedam zarobljenih vojnika, žicom uvezanih ruku i nogu, ubijeni su pucnjevima u lice iz neposredne blizine, prskali su po ubicama oči, zubi, čela, mozak; oči koje su jasno videle ubicu, mozak koji je zapamtio ubicu. Pitam svoga čitaoca, kao što samu sebe jednako pitam: ko je danas, juče, prekjuče u naše vreme, ko je **svestan** ljudskih postupaka i nedela? Mi čujemo i čitamo stvari, mi vidimo stvari, mi doživimo stvari, ali ih trpamo u sebe kao nemile stvari u neku duboku fijoku, tresnemo fijoku, i mirni smo, i bedni smo što nam je u svesti lakše pošto smo tresnuli fijoku. Ko je **svestan** postupaka i nedela? Niko nije svestan, inače bi sama egzistencija čovekova u kojoj nema ni laži ni konfuzija, ona bi dosada morala na neki način buntovati. Mi živimo bez budne ljudske savesti zato što živimo sa mutnim svestima. Mi živimo pod navalom konfuznih ideja i sudova; istoriska logika naših vremena to je sloboda prepada i udarca. Mi smo ogrezli u mitološkim zabludama o dejstvima i zadacima sila. Najteže zablude šire i nameću silni, moćni, veliki. Oni su zbunjeni već pri samom imperativu života: svaku energiju pretvarati u druge energije, a energiju sile pre svih ostalih. Energija koja se ne pretvara, i ne može ili neće da se pretvara u drugo, energija koja, dakle, ne zna za promene i odnose, to je smrt. Silni i siloviti siloljupci to su bića nečovečna kao srebroljubci koji žive u mutnoj svesti, koji muče sebe i druge za hiljadarku više, i najzad skončaju pod silnim blagom koje je mrtvo, jer je na sve strane bez ljudskih i životnih odnosa. Sila i sila i sila! ubi i razori, ubi i razori, ubi i razori! — to je entropija! Strah od entropije, čemu nas uči i fizika i filozofija, to je strah od nastajanja i ostajanja jedne isključive energije, toplotne energije, koja se ne može, retrogradno, pretvarati u ono od čega je postala, i koja sve, ista i ista, vodi u smrt. Život ljudske rase, danas krklja i krkće između dve sile, zapečene u zabludama nečoveštva i nesporazuma, u mržnji prema svakom čovečnom, međusobnom odnosu. A život se ne drži na sili, nego na toku energije, na bogatstvu odnosa između svega, između svih. Samo na groblju nema odnosa! Inače, svugde, u apsani, u ludnici ,u bolnici, život radi i popravlja se samo stalnim tokom i promenama odnosa.

Ne, ne! — zaključak je silnih i konfuznih. Sila ima da raste i bubri sve u istom smislu. Idu tako silni u pjanost, u mutnu svest, u zaguš, u entropiju, tačno kao što srebroljubac, bez ikakva čovečanskoga odnosa, leži na ciframa i ne zna da umire od entropije. Današnji silnik, gore no srednjovekovni burgriteri, ne umeju da nađu odnos ni prema premcu, ni prema sitnijima i slabijima. A tako se živeti ne može. Čovečno se tako ni umreti ne može. Nema grobova burgritera! Skončavali su u podrumima kao skorpije, slično Hitleru koji je sa svojom ženkom skončao u podrumu kao otrovan pacov. U ruskom časopisu »Novij mir« poznat i nama ruski akademik. Tarle piše o miru i o narušiteljima mira, i o silnima, i kaže: da siloviti ne mogu pobediti, da ih čeka »gibeljnoje, strašnoje poraženije«. Ali glas akademika Tarlea je glas čoveka u pustinji konfuzija: na drugoj strani globusa, drugi akademici, drugim jezikom kažu to isto. Između te dve strane vreba entropija: bez ljudskih odnosa, uvek novih i drukčijih, nema života. Bežite od konfuzije i od entropije, silni i bezumni! Dostojevski je ispisao poraznu društvenu, političku i moralnu maksimu: »Smiri se, bezumni čoveče!« Ali kako, na čemu, pred čim da se smiri moćni velikan, kad neće i ne može da uđe u logiku i lepotu odnosa, u mir koji balansira samo na odnosima ljudi i država i naroda. Smiri se, bezumni silniče! obuj se razumom! Ne brekći od obesti! Sagoreće pod ognjem sve iste energije koja ostaje pri jednom, nemogućnom odnosu prema ljudima i zemljama, pri odnosu koji nije odnos.

Kao raspamećeni, lebde silnici u zanosu, otkinuti od svih veza i odnosa; srljaju u nepoznato, veruju da tamo mora biti niz pobeda za njihovu silu, mora biti veliki neki prostor za njihovo isključivo prostiranje. Nema ni ovde, ni tamo, ni drugamo ničega, sem jasne izvesnosti kako će se svršiti sudar trećega svetskoga rata, ako do njega dođe. Mi ne znamo detalje: koliko će vremena klanje i rušenje trajati; koliko će miliona ljudi leći u grobove, i jarkove, na morska dna; kolika će pustoš poklopiti svet; ali sasvim sigurno se zna putanja sile i obesti; zna se koliki pad koga čeka; zna se šta će se vratiti u haos i morati ponovo da se čisti i prerađuje. Zec može da vara ,da beži natrag ubadajući noge u stari trag; ali sila nije zec. Mi, mali i besilni, koji se lomimo svugde po životu i skačemo u odnose sa svim što živi, mi odlično znamo putanje i tragove svemu. Mi, mali i besilni, znamo odlično i Dostojevskoga. Smirite se, bezumnici! Ne možete nigde i ni sa kakvim oružjem satrti čoveka ni progres njegov! Ne možete! Ljudska rasa je rezultat drugih snaga i zakona no što su vaši; kraj ljudske rase biće takođe rezultat drugih snaga i zakona no što su vaši. Bombe vaše ne mogu ubiti **život**, ne mogu. Znate li šta ubija? pustoš. To je bomba koja dejstvuje hiljadu godina. Pa i tu ima nadživljavanja. Čovek i dijamant, to su dva simbola, dva strašna simbola nadživljavanja, jedan u organskom, drugi u anorganskom svetu: oni su tako tvrdi, da se samo svojom rođenom prašinom mogu brusiti i trošiti. Ali, smiri se bezumniče! Ugledaš li čoveka siva i zatrpana prašinom svoje istrošenosti, upri dobro pogled :izaći će, kao i dijamant, u savršenijem obliku no pre što je bio; sa ivicama i glatkim stranicama koje sunce seku, i sa suncem zajedno blistaju... Smirite se, silni i nepomirljivi! Pokorićete se najzad pred odnosom ujedinjenja! Šaptaćete tiho reči mira na usta na koja sada još zapovedate; razori ,razori!

Frano Šimunović: Partizani (studija)

Sjećam se jutra

Sjećam se jutra, kad stigoh slobodi:
Magla je mlijekom nalila ravnice
Nebo još mutno tinjaše u vodi,
Ko da se sive ogledahu ptice.

Ne znah, šta krije magla u ravnici?
Ako li sunce digne siva vela,
Da li će polje prekrit stada bijela
Il mrki vuci — divlji ubojnici?

Da li će plakat ranjene tišine
Il stenjat krošnjom stari hrast i lipa,
Ili će sunce travnjakom doline
Da mirno prođe i zvijezdice sipa?

Nek dođu vuci. Ja svitanje gledam
Strah nemoćnika u srcu ne struji
Moćno životu stigoh glas da predam
Ko ptica vjetru, kao hrast oluji.

Uto se jutro djetinjski nasmije,
Sunčanom svilom ovije mi lice,
I oku tamnom, što trenulo nije
Posrebri sitnu rosu trepavice.

Grigor VITEZ

Dovidjenja u boljim danima

Marko ORESKOVIĆ

I danas mi dolaze suze na oči kad se sjetim tih dana. U ljetu 1938, došla je naredba republikanske vlade, da se svi strani dobrovoljci imaju smjesta povući sa fronta i da čekaju na komisiju koju je odredio Odbor za nemiješanje u španjsko pitanje. Ovaj će nas uputiti napolje. Kuda — to se nije znalo. Na španskoj teritoriji ne smije ostati nijedan stranac.

To je djelovalo kao grom iz vedra neba. Ne samo na nas, već i na drugove Špance. Dvije godine smo se borili rame uz rame, zajedno smo prošli kroz najgora stradanja, a sad da se rastanemo! Otići s fronta dok borba još traje i dok predstoji možda još žešća borba!

Vlada se nije rukovodila sentimentalnošću nas s fronta. Mi smo u nju imali neograničeno povjerenje, jer je bila izraz volje naroda i jer se nepokolebljivo držala pred neprijateljem i nije bilo druge, već bez protesta pokoriti se odluci.

Uskoro je došlo obrazloženje. Talijanima i Nijemcima, koji su se borili na strani Franka, stalno se slao ogroman ratni materijal i municija, a sve pod izlikom da se i na strani Republike bore stranci. Trebalo im je ovaj adut izbiti iz ruke. Društvo naroda riješilo je, da se svi stranci odstrane sa španske teritorije i da Španci sami riješe svoje pitanje. Vlada je odmah pristupila djelu. Izjavila je da joj je žao što to čini, ali da to iziskuju viši interesi španskog naroda. Da se teška srca s nama rastaje i da nam obećaje da će se poslije, kada se borba sretno završi, svaki moći vratiti u Španiju, gdje će uživati puna prava kao svaki Španac.

Nije bilo druge ,već bez prigovora po posljednji puta poljubiti pušku. Nisam se kao ni ostali mogao suzdržati od suza, gledajući kako drugovi na polasku po posljednji puta trče k mitraljezu »Maksimu« ,kako ga grle i ljube i kako plačući ljube i pritiskuju uz grudi svoju »vintovku«, pokušavajući da joj kroz jecaj zadnji puta otpjevaju »Ti vintovka drug moj vjerni...«.

Rastanak sa oružjem išao je još nekako, ali sa drugovima Špancima bilo je to i suviše teško. Još ni sada, dok ovo pišem, podrhtava jabučica u grlu i suze mi naviru na oči. Činilo mi se da i šuma plače, da i svaka travka podrhtava od suza, pa da se i hladan kamen pod našim nogama smekšao od boli.

Taj prizor, kako se drugovi ljube kako jedan drugom zavlači glavu u njedra ,kako se grle i plaču kao djeca — ne, nikada, nikada u životu to neću moći zaboraviti!

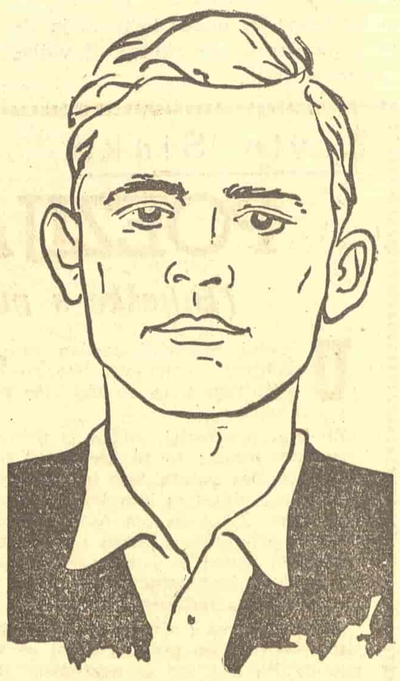

Marko Orešković

— Sada ću promijeniti front i sredstvo borbe, ali borba se nastavlja!

★

Na francuskoj granici ugledali smo žalostan prizor. Francuska vlada nije dala da se prenose stvari, a kamo li oružje i automobili. Najgore su prošli ranjenici o kojima se nitko nije mogao brinuti, a Francuska ih je primila gore nego što se zarobljenici primaju. Trebalo je uništiti sav materijal, porušiti za sobom sve mostove.

Popeo sam se na neki vrh na francusko-španskoj granici i bacio pogled natrag u zemlju gdje sam doživio toliko gorkih i toliko sretnih dana; gdje sam proživio toliko muka i patnja i doživio toliko ljubavi i drugarskog suosjećanja. Gledao sam u dolinu i vidio plameno more zapaljenog materijala, opreme, automobila i oružja. Nečija me hladna ruka stegla oko srca pri pomisli da nam je sve ovo poslala radnička klasa, radni narod cijelog svijeta i da sada moramo to sve uništiti, dok se španski narod još uvijek očajno bori u posljednjim trzajima.

Gledajući u to plameno more pričini mi se kao da se iz njega dižu očajne ruke španskih majki, kao da čujem vrisak djece i zapomaganje nemoćnih staraca:

— Pomozite! Spasite djecu našu!

Čuo sam stenjanje ljudi koji su na svoja, od rada savinuta leđa opet primili teški jaram. Plamenovi se dižu put oblaka, ne, nisu to plamenovi, to su ruke, milijuni ruku koje se pružaju za nama:

— Pomozite!

Hladna mi suza pade na usnu kad sam stupio preko francuske granice s teškim saznanjem u srcu, da je ovim časom španski narod ponovo pao u teške okove...

Dugo sam se gušio da glasno ne zaplačem.

Okrenuo sam se po posljednji puta i pozdravio Španiju stisnutom pesnicom:

— Doviđenja, Španijo, do viđenja zemljo koja si mi srcu prirasla kao da si moja rođena!

— Doviđenja u boljim danima, u danima slobode!

Odlomci iz knjige »Marko Orešković« autobiografija, izdanje »Kultura«, Zagreb 1950.

(Crtež F. Šimunovića)

KOMANDANT

U augustu 1943. u Žumberku. Na pristranku brda uvalio se dolac, poljice koji stotinjak metara u opsegu, oko njega na strmim stranama šljivici, iznad njih, u polukrugu, put, pa iznad puta nekoliko kuća i štagljeva među visokim jabukama i hrastovima — selo Šiljki.

Toga dana sve je bilo jarko osvetljeno suncem. Vijenac drveća, naokolo kukuruz i suncokreti na poljicu, sve je bilo nepomično. Pred kućama tu i tamo bavio se domaćin bradvom, sjekirom, pilom; domaćice, žene ili djevojke, oko rublja, lonaca, staje; djeca obavljala su sitne poslove ili se igrala. Negdje daleko s vremena na vrijeme zaglogoljala je kanonada i na mahove zatreperilo je u tišini tanahno ispredanje mitraljeza kao da crv toči u drvetu. Te zvuke niko nije uzimao u obzir.

Tek što je prohujala talijanska ofenziva, bučna i neefikasna. Imala je svrhu da »očisti« Žumberak i dio Slovenije od partizana. Divizije su vrlo oprezno išle putevima, tukle topovima i mitraljezima šumarke, obilno trošeći municiju, palile sela i odnosile iz njih sve što je imalo kakvu vrijednost, ubile tu i tamo neko iznenađeno čeljade. Seljaci su se, s nešto imovine koju su u žurbi uspjeli odvući, pod zaštitom partizana sklonili u šume, ali su ostali bez mnogog komada krupne stoke, a sasvim bez peradi i praščića, bez odjeće ,obuće i pokrivača, bez suđa i oruđa. Partizani, daleko malobrojni, ujedali su neprijatelja na svakom koraku. Jedan Crnogorac, pričaju, skočio je iz zasjede na talijanski tenk pa gvozdenom polugom stao mlatiti po oklopu srdito vičući. Posada tenka, u mističnom strahu od čudnih udaraca i vike, okrenula tenk u bijeg.

Ofenziva je ispala kao srednjevjekovna vojnička zabava.

Sad seljaci se oporavljaju, krpe, nateŽu preostalu imovinu na sve potrebe i bore se da kako tako spremni dočekaju zimu.

Kuće su im nekim slučajem ostale pošteđene, što je drugdje bilo rjeđe, pa su prve dane pomagali susjedima udešavati nastambe od preostalih zidina i crijepa. Eno i sad tandrču kola građe koju šalje okružni komitet.

U ovoj tišini, bistrom gorskom zraku, svijetlosti, i kuće, sve na kat, sa hodnikom i stupovima, čiste i obijeljene, i ljudi, dobre su volje. Iz nekog štaglja dopire mukao šum udaraca cjepova po žitu. I pjesma u dva glasa, žestoka, treperava zamnije čas dva.

Rade svi žurno, da večeras mirne savjesti mogu sjesti u predvraće i razgovarati i zapjevati. Stari Badovinac, ponosan što je uspio sačuvati pilu, strug i bradvu (bio je oruđe skrio u granje hrasta) popravlja svinjac. Na suprotnoj strani doca, djevojka krupna, plava, učvršćivala je stakla na prozorima. U tom radu svima je zajednički izraz bio na licima; kao da su samo nočas prekinuli razgovor, drugarski dodir.

Iznenada zagrajaju djeca:

— Eno Milana!

— Milaneee!...

— Eee...

Stariji se usprave, priđu ogradi, provire na prozor.

Putem koji obilazi dolac, spušta se u nj i opet diže na humak, išao je konjanik. Mlad čovjek, okrupan, rumen, s kapom naherenom na bujnoj plavoj kosi, jahao je na punom riđanu žute grive i repa. Konjanik i konj kao da se jedan s drugim šale u obijesnom kasu, u veseloj igri. Objema kao da je lice nasmijano, razmahane grive, prekipjela snaga.

— Ae, Milanee! — zaustavljale su rukom žene, i stari Badovinac je digao ruku.

Konjanik na ugnuću puta, nizbrdo, pojuri u punom galopu. Ipak čuje dozivanje. Okrene se u sedlu i mahne rukom, zatim pokaže pred sebe u pravcu Okružnog komiteta koji je u drugom zaseoku, uzleti uzbrdo i nestane za živicama.

— Ee, kako ga nijesmo prije spazili! — razočarano spusti ruke na pregaču stara Rakuša.

Svi su ostali otvorenih usta. Sa žaljenjem su gledali u pravcu u kojemu je nestao jahač.

— Ko je to? — zapitam.

— Milan, odgovori stara ne shvaćajući da za mene novodošla to ime još ne znači ništa.

— Milan Žeželj, — reče stari Badovinac, pa videći da ni tada ne prestajem da očekujem objašnjenja doda: komandant Trinaeste proleterske.

— Zar je on odavde?

— Ah nije. — Opet oni ne shvaćaju pitanje.

Tada sam ja shvatio.

I ovaj događaj objasnio mi je mnogo više nego sam mogao očekivati, urezao mi se u pamet kao objašnjenje naše borbe i naše budućnosti.

Vjekoslav KALEB

ŠEKSPIROV FESTIVAL U STRATFORDU

Hugo KLAJN

Ma da Šekspir pripada celom čovečanstvu, on je ipak Englez. Engleski narod govori jezikom kojim je on pisao, a to što je napisao igrano je najpre u Engleskoj, od Engleza. Otuda prikazivanje Šekspirovih dela ima u toj zemlji najveću i najdužu tradiciju ,otuda i veliko interesovanje za pozorište posvećeno njemu, u njegovom rodnom mestu Stratfordu.

Stratfordsko pozorište nije nikako kopija Šekspirovog, čak je modernije od većine engleskih pozorišta; pa ipak deluje i ozbiljnije i više »šekspirovski«. Tome doprinosi već i šekspirovska atmosfera celoga kraja oko Stratforda, pitomi, šumoviti i cvetni pejzaži, koje čovek treba da je video da bi shvatio Šekspirov odnos prema prirodi; doprinosi tome ansambl, sastavljen od glumaca najpogodnijih u celoj Engleskoj za tumačenje Šekspira, igrajući samo njegova dela, specijalizovan za tu vrstu repertoara. Doprinosi tome i publika, skupljena sa svih strana sveta, zainteresovana naročito za Šekspira, publika koja je njegova dela i čitala i gledala i koja ovde s pravom očekuje prvoklasnu pretstavu.

Na ovogodišnjem Festivalu izvode se sada četiri dela: **Mera za meru, Mnogo vike ni oko čega, Julije Cezar i Henrik VIII.** Peto i poslednje, **Kralj Lir,** još se sprema.

Prvo što u Stratfordu pada u oči jeste rešavanje scenskog prostora i spoljne opreme. Kod nas, a i drugde na Kontinentu, ukoliko se ne igra »u zavesama«, a mnoge kraće scene ispred zavese, dekor je po pravilu takav da je svaka slika lokalizovana, ima svoj naročiti dekor i pretstavlja određeno mesto: terasu, dvoranu u palati, sobu, trg, bojno polje, groblje itd. Posledica je tako izgrađenog vizuelnog okvira zbivanja da se to zbivanje lomi, kida na bezbroj malih slika. Između njih u najboljem slučaju imamo zamračenje i pauzu dok se ne okrene pozornica i mesto dotadašnjeg dekora pojavi novi; često imamo i spuštanje zavese i delimično ili potpuno osvetljavanje gledališta. Usled toga se gubi kontinuitet, narušava karakteristični ritam dela i ometa jedinstveni opšti utisak, koji zavisi od neposrednog vezivanja pojava i njihovog slivanja u jednu celinu.

U Stratfordu primenjuju stalan ili polustalan dekor. U veoma slikovitim i duhovitim scenografskim radovima takav dekor, bez ikakvih većih izmena u toku izvođenja i bez okretanja pozornice, omogućuje neprekidan tok zbivanja i mnogo kraće trajanje pretstave oko dva i po sata); ritam dela je očuvan i njegovo prikazivanje više ne potseća na simfoniju sa gramofonskih ploča, koja se posle nekoliko taktova uvek zaustavlja da bi se ploča okrenula.

Tako u **Juliju Cezaru** (scenograf Vorik Armstrong) scena najpre pretstavlja rimski trg sa stubovima od crvenog i crnog mramora. U idućim scenama ulazi se između dva desna stuba nepromenjenog dekora u dom Brutov, između dva leva u Cezarov. Posle. zavesa razapeta između stubova u dnu ograđuje prostor pred njom i tu se odigrava sednica Senata na Kapitolu. Stvarna i jedina promena dekora vrši se tek u (jedinoj!) pauzi posle ubistva Cezara i govora Marka Antonija, pre scena ratovanja.

Ali to rešavanje scenskog prostora pomoću stalnog dekora ima i svojih nedostataka. Glavni je u tome što stalni dekor, pošto treba da bude sve, nije ništa do kraja, ništa potpuno. U **Meri za meru** vrlo impresivan i stilski ujednačen dekor dao je reditelj komada Piter Bruk. U prvoj sceni Knez koji odlazi predaje punomoćja svojim zamenicima: čin isto tako važan i svečan kao i, pri završetku komada, vraćanje tog punomoćja Knezu, koji ponovo preuzima vlast. No dok je to vraćanje javno, po želji Kneževoj pred kapijom grada u prisustvu građana, dotle je predaja vlasti kao i odlazak Knežev tajna te imperativno zahteva zatvoren prostor. Scena se međutim u Stratfordu odigrava na mestu za koje je nemoguće reći da li je dvorište, ili hodnik ili trg.

Dok pozornica ostaje pozornica, ona može poslužiti kao mesto najraznovrsnijeg zbivanja. Dok se borba vodi na platformi koja ne pretstavlja ništa drugo nego »daske koje znače život«, dotle ta platforma može biti čas logor Brutov, čas Mark-Antonijev, čas mesto njihovog sudara; ali čim to mesto ima kakvo bilo obeležje konkretnog kraja (neki određen grm, brežuljak, kamen — pošto nema dva pejzaža koji bi bili potpuno istovetni), pojava Antonijevih vojnika onde gde su ranije bili Brutovi ne znači više dva logora (kao što traži tekst **Julija Cezara),** nego znači da je Mark Antonije osvojio mesto koje je ranije bilo pod vlašću Brutovom.

Najzad, princip stalnog dekora, koji treba da je sveopšti okvir svega zbivanja, nije u Stratfordu dosledno sproveden do kraja: neke scene (u **Juliju Cezaru,** u **Mnogo vike ni oko čega)** ipak se ne odigravaju u tom okviru, nego pred zavesom. A to znači da scenski prostor nije rešavan po jedinstvenom načelu.

Stalni i polustalni dekor, pored brzih promena, ponekad ima još i to preimućstvo da isti okvir u raznim scenama ukazuje na dublje srodstvo tih različitih zbivanja, što bi inače ostalo nezapaženo. Ali on ima i taj nedostatak da scene koje nemaju ničeg zajedničkog po svom karakteru isuviše potsećaju jedna na drugu. Tako je u **Meri za meru** prikazan manastir, upravo manastirsko dvorište, pomoću tri luka, kroz koja se u dnu vidi horizont. Ali docnije i kuća Marijane, lika punog naglašene ženstvenosti, sasvim suprotnog iskušenici Izabeli, ima ista ta tri luka (samo sa bunarskim točkom u dnu) i potsećajući gledaoca na manastir koji je malopre video stvara atmosferu i izaziva asocijacije koje daju sasvim pogrešnu sliku o Marijani.

Šekspirova dela pisana su za pozornicu sasvim drukčije konstruisanu nego što je naša. Problem njihovog prikazivanja na savremenoj pozornici, tako da se očuva njihov kontinuitet i ritam te da svaka scena dobije adekvatan okvir, mesto koje odgovara zbivanju — taj složeni problem, koji je neke reditelje, kao Jocu Savića, navodio na građenje naročite Šekspirske pozornice nije potpuno rešen ni u Šekspirovom pozorištu u Stratfordu.

BALZAKOVO „NEPOZNATO REMEKDJELO"

Cedo KISIĆ

»Kad je već riječ o Balzaku, savjetujem ti da pročitaš njegovo »Nepoznato remekdjelo« i »Pomirenog Melmota«.

Karl Marks, Pismo F. Engelsu od 25 februara 1867.

Balzak je veliki i u malome. »Nepoznato remekdjelo« je priča od koju desetinu stranica, ali mu je ljepota motiva i izraza svježa, bujna, jedinstvena.

Ostaje i za savremenu umjetničku književnost čudesna snaga toga stila koji slikarski motiv djela simboliše dvjema idejama: idejom života (Žileta) i idejom umjetnosti kao takve, zapravo idejom zanosa umjetničkog stvaranja (Katarina Lesko), ostvarujući kompoziciju preplitanjem tih ideja, ali tako da prvi dio priče u kome opisuje zanos umjetnika koji nigdje na svijetu ne vidi ljudsko stvorenje u kome bi bilo utjelovljeno sa-

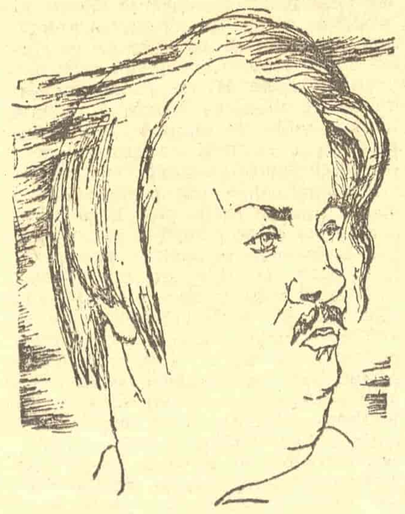

Bernar Mijre: **Balzak**

vršenstvo umjetničkog ideala — simboliše pojmom života, imenom stvarno postojeće djevojke — Žilete, a drugi dio, gdje je stvarni život u licu Žilete koji se suprotstavlja i mjeri svoju snagu sa fiktivnim životom platna — središnja tačka, simbolisan imenom Katarine Lesko, idealom stvorenim u mašti zanesenog slikara.

Razvijati slikarsko platno jedinim posredstvom riječi, iznositi slikarski problem kroz radnju, modulirati tempo radnje dramskim akcentima, iz slikarske građe stvarati književnu riječ, što će ovdje reći naći odgovarajuće literarno sredstvo da se pretstavi slikarski ambijent — takve divne dopune, takvog zapanjujućeg preplitanja literarnih i slikarskih elemenata u jednom umjetničkom djelu — retko je bilježila istorija književnosti i slikarstva.

*

Spomenuli smo ljepotu motiva »Nepoznatog remekdjela«, i možda bi bilo dobro, u najkraćim crtama, potsjetiti na njegov sadržaj.

... Hladno decembarsko jutro 1612, ulica Gran Ogisten u Parizu. Mladić, sirotinjski odjeven, stoji pred vratima majstora Porbusa. Bio je to mladi slikar Nikola Pusen. Dolazi i stari slikar Frenhofer. Stoje pred platnom Marije Egipćanke. Razgovor, primjedbe. Frenhofer je uvjeren da se ništa ne može mjeriti s njegovom Lijepom svađalicom. Rastanak. Želja mladog Pusena da čim prije vidi platno Frenhoferovo. Žileta, Pusenova ljubav, živi dokaz da na zemlji postoji ljepotica koja može da bude suparnica djevojci na platnu zanesenog starog slikara. Previranje u Pusenu, da li da je pokaže starom Frenhoferu.

Ljubav prema slikarstvu pobjeđuje. Sad njih troje — Porbus, Pusen i Žileta — odlaze k Frenhoferu. Praćena velikom ljubavnom boli mladog umjetnika, Žileta odlazi u starčev atelje. Na tankoj svjetlosti stari slikar mjeri ljepotu svoje lijepe kurtizane na platnu s oblicima živog modela — Žilete.

Stari slikar je deset godina radio na tom platnu uvjeren da stvara najveće slikarsko djelo, ali sada njegovi posjetioci Porbus i Pusen nisu ništa vidjeli na tom platnu do »zbrku boja, tonova, nejasnih preliva, nekakve magle bez oblika«. Ali su nakon kraćeg vremena spazili na jednom kutku platna kraj neke gole noge, koja je virila iz te zbrke boja: »... bila je to divna i živa noga«.

Sitni detalj savršenstva u dnu platna, u slici te »divne i žive noge« — bio je tek sitan odraz velikog napora hranjenog vizijom da će se sva ljepota što je život ima — uhvatiti u jedan trenutak i udahnuti u nedostižívo platno lijepe kurtizane. U tome i jeste vrhunac ironije koja na kraju krajeva kruniše čudnovata, od zemlje i stvarnosti odvojena zanošenja.

*

I evo, sad navodimo te odlomke, svjesni da od pasivnog divljenja do stvaralačke analize njihove, do pronicanja u sve kutke te divne unutrašnjosti — vodi veoma težak put, na kome je opasnost splitanja isto toliko izvjesna koliko i radost što se nudi onom ko oduševljen priđe spoznavanju tajni balzakovskog stila.

Mladi Pusen neodlučno stoji pred vratima majstora Porbusa:

»U tim prolaznim uzbuđenjima ništa ne liči na ljubav kao mladalačka strast umjetnika koji počinje upoznavati slatko mučenje na putu slave i nesreće, strast puna smjelosti i bojažljivosti, neizvjesne vjere i sigurne malodušnosti«.

Tako je Balzak poređivao mladalačku strast umjetnika, dajući najopštije obrise Pusenova lika, u kome žive sjedinjene ljubav prema životu, oličenom u voljenoj djevojci, i ljubav, bezgranična i topla, prema umjetnosti.

*

Stari slikar pred Porbusovim platnom »Marija Egipćanka«, koje je pretstavlja u momentu kad se sprema da plati za prolaz lađe.

»... Ne, prijatelju moj, ne teče krv ispod te kože bijele kao snijeg, život ne nadima svojom purpurnom rosom spletove žila i žilica ispod čilibaraste providnosti slijepoočnica i grudi. Ovo mjesto drhti, ali je ovo drugo ukočeno, u svakom detalju bori se život sa smrću: ovdje je žena; ondje kip; a tamo dalje, leš. Tvoje djelo je nepotpuno. Uspio si da samo jednom česticom svoje duše zadahneš svoje omiljeno djelo. Prometejeva buktinja gasila se više puta u tvojim rukama, i mnogo mjesta na tvojoj slici nije dodirnuo božanski plamen.«

I tu bismo stali. Jer zaista bilo bi vrlo teško sagledati kraj tim lijepim Balzakovim odlomcima i utiscima koje oni rađaju. I ovi odlomci što smo ih spomenuli već dosta govore.

A savremenim umjetnicima riječi, onima koji nastoje da u svojim djelima oblikuju život i stvarnost epohe socijalizma, ostaje ne samo da se dive Balzaku, nego i da se uče kod njega kako se od tri čovjeka i dva platna stvara veličanstveno djelo, koje prikazuje beskrajno bogatstvo jedne od najplemenitijih aktivnosti ljudskog duha — umjetnosti. Vrijeme je od Balzaka otišlo daleko naprijed. Ali je njegov umjetnički metod neiscrpan izvor saznanja i umjetniku našeg doba.

LAZ I ISTINA O F. S. FINŽGARU

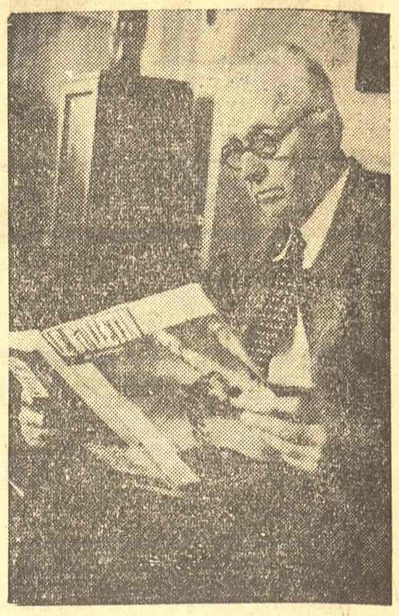

Objavljujući prevod Finžgarove priče »Strici«, francuski list »La kroa de dimanš« piše da osamdesetogodišnji slovenački pisac leži u ljubljanskom zatvoru. Ovu izmišljotinu preneo je i kanadski časopis »Le bilten de agrikiltir« F. S. Finžgar kao i Društvo slovenačkih književnika uputili su protest ovim inostranim publikacijama, tražeći da se lažna vest opozove.

Donosimo fotografiju koja prikazuje književnika F. S. Finžgara pri čitanju lažljivog »Biltena«, u radnoj sobi svoje vile u Ljubljani.

NORVEŠKI I ŠVAJCARSKI KULTURNI RADNICI U NAŠOJ ZEMLJI

Već nekoliko dana boravi u našoj zemlji grupa naprednih kulturnih radnika iz Norveške i Švajcarske.

Među gostima iz Norveške nalaze se književnici: Sigurd Evensmo, Od Bang Hansen i Olaf Dalgard, ekonomist Sigurd Martensen, pretsednik sindikata i potpretsednik izdavačkog preduzeća »Falken Forlag«, i Vestad Per Hansen, sekretar Saveza radnika šumarstva. Posle kraćeg boravka u Beogradu oni su krenuli za Sarajevo. Na daljnjem putu razgledat će gradilište hidrocentrale na Jablanici, a zatim će posetiti Dubrovnik, Split i Zagreb.

Grupu gostiju iz Švajcarske sačinjavaju: Dr. Leopold Ružička, profesor hemije na Visokoj tehničkoj školi u Cirihu, nosilac Nobelove nagrade, koji je i prošle godine bio u poseti Akademskom savetu FNRJ, dr. Henri de Zegler, poznati švajcarski književnik i pretsednik Udruženja švajcarskih književnika i dr. Fric Lib, profesor univerziteta u Bazelu i napredni pisac.

Posle posete Beogradu, švajcarski kulturni radnici otputovali su za Dubrovnik gde će se kraće vreme zadržati.

VAN GOGOVA PISMA

U Parizu je objavljena knjiga Van Gogovih pisama upućenih Van Rapardu (Van Rappard). Sa ovim slikarom Van Gog je održavao prisne odnose od 1881 do 1885. To su bile godine kada je Vensan Van Gog tražio svoj umetnički izraz. Zato ova knjiga pretstavlja dragocen i nužan dodatak čuvenim Van Gogovim »Pismima bratu Teu«.

KULDA PANOK O RAZVOJU LIKOVNE UMETNOSTI U NAŠOJ ZEMLJI

Nemačka kulturna radnica Kulda Panok objavila je u listu »Der Mitag« članak o razvoju jugoslovenske likovne umetnosti. Kulda Panok ističe da jugoslovenski umetnici uživaju punu slobodu stvaranja i da su okruženi svestranom brigom narodne vlasti.

GLUKOV »ORFEJ« NA OHRIDSKOM JEZERU

Nikola HERCIGONJA

Kad god sam bio u Makedoniji svaki put mi je ona pripremila nova uzbuđenja. Tako i ovog puta, na Ohridskom festivalu. Utisci su neprekidno rasli od jedne priredbe do druge: veče makedonskog narodnog ansambla, izložba kulturnog preobražaja Makedonije, koncert Makedonske filharmonije, pretstava Makedonskog teatra, Kongres kulturnih društava i — konačno — pretstava Glukovog »Orfeja«.

Još u početku same pretstave skoro da i nismo bili svijesni toga čemu prisustvujemo. Već se digao zastor, već je orkestar teškim ritmom akcentiranih četvrtinki otkrivao tragediju koja se zbiva na sceni. Sve se odvijalo kao obično. Ali kad se dvorana ispunila zvukom hora, masivnim i punim kao zvuk orgulja, kad se nad horom izvio Orfejev krik »Euridika!«, te zvučne impresije najednom su se pretvorile u saznanje: — ta mi slušamo Glukovog »Orfeja« na Ohridskom jezeru!

Na sceni se odvija obred pogreba Euridike, pjevanje hora je tužno, i svečano, pastiri i nimfe kreću se polagano i odmjereno u crvenkastom sutonu, a u svijesti rađa se pomisao: to se ne događa u pozorišnoj zgradi koja nosi naziv »Opera comique« ili »Wiener Hofoper«, pa niti barem naziv jedne renomirane opere u našoj zemlji, — to se zbiva u hangaru pored jezera, na krajnjem jugu Makedonije, nekoliko desetina kilometara od granice, jedne od onih s koje nam prijete. To ne gostuje neka strana opera sa zvučnim imenom, niti domaća sa pedesetogodišnjom ili stogodišnjom tradicijom. Ovo je djelo Makedonske opere, opere kojoj je to tek osma operna pretstava od njenog osnutka. opere koja je stara nešto više od — dvije godine!

Tragični, već sasvim betonski o-moll ,sa pjevanjem Furija i duhova podzemnog svijeta otkriva novu sliku, izaziva novu asocijaciju. Dolazi mi u svijest jedno daleko sjećanje, daleko ne po broju godina, nego po stvarima koje su se između onog i ovog desile. Sjetio sam se riječi direktora jedne niže gimnazije u Makedoniji, upućene profesorima: »Ne dozvoljavajte da vam u razredu odgovaraju na svom jeziku!« A profesor srpsko-hrvatskog požurio se da kaže: »Ja i za vrijeme odmora pazim da međusobno ne razgovaraju po domaći«. Neobična asocijacija u drugom činu »Orfeja«. A ona je duboko logična bila u tom momentu kad smo slušali grandiozni dialog Orfeja i duhova — na makedonskom jeziku, koji je ovdje potpuno srastao sa Glukovom muzikom. Svaki narod u historiji radovao se slušajući — ma kar i tuđu operu na svom jeziku. A ovaj jezik ovdje negiran je i zabranjivan još prije nepunih deset godina. Negiraju ga neki i danas. Ali šta im to vrijedi, kad im i jedan od stvaraoca građanske opere — Gluk — dovikuje kroz »Orfeja« da lažu.

Ples Furija razmahao se muzički smjelo, gotovo sa veberovskom fantastikom. Orfej ilazi u podzemni svijet (više kršćanski pakao nego antički had), prolazi kroz plamen i dim, ide neustrašivo na svoj herojski podvig. Scena je pomalo operski naivno patetična, ali scenski impresivna. Da li je naše osjećanje sad jednako nekom djetinjem uzbuđenju zbog šarenila i teaterskih efekata, ili ga je izazvalo nešto drugo? Izazvao ga je neznatan, za mnoge nezapažen detalj. U ovom hangaru na ohridskoj obali nema komplikovane scenske mašinerije, pa ni onakve kakvu je imao prosječni barokni dvorski teater. Napolju pored jezera stoji parni valjak, izgleda kao da nije na vrijeme sklopljen nakon dnevnog posla. On potiho gunđa kao vrući čajnik, a iz njega vodi cijev u hangar, na pozornicu; to on proizvodi paru koja se podiže iz Hada uz razne crvene prelive. Stvaranje iz ničega, dovitljivost i prava »partizanska« snalažljivost. I to može čovjeka duboko potresti.

U idiličnoj atmosferi Elizejskih poljana čuje se solo Euridike uz hor »blaženih«. Uz lelujanje nježne, pomalo Ramo-ovske melodijske linije, počinje blago da treperi plavi horizont, u dvoranu ulazi dah svježine. Opet saznanje, drago kao i predašnje, izazvano tim što vidimo: Mi slušamo Glukovog »Orfeja« i osvježuje nas vjetar sa jezera, koje je desetak koračaja iza scene. Na njegovim obalama niču se Sveti Naum, Sveta Sofija, Sveti Kliment, Zaum, Razmo, Jovan Kaneo. Čvrstim korakom zakoračila je stara makedonska kultura na obale ovog jezera, ostavila građevine, freske, ikone pred kojima čovjek ostaje nijem od ushićenja. Uprkos mraka, pustoši, uništavanja, istrebljivanja, pljačke, prevare, žilavo i uporno se borila kultura makedonskog naroda za svoj opstanak. Sada je zakoračila opet na njegove obale silno i neopozivo. Borbena i danas, ali sada bez potrebe da se sakriva po jezerskim pećinama i katakombama, sada bez bolnog prizvuka pečalbarske pjesme. — I o tome nam priča Glukov »Orfej«.

Među nama, posjetiocima festivala, rodila se jednog momenta, spontano, uzrečica: »To je ohridska legenda«. Nikad ona nije imala dublji smisao nego na ovom festivalu.

Ima momenata kada sve stare, poznate stvari dobivaju nov sadržaj, novo i puno značenje. To su momenti kada se iznenada sagleda njihova prava veličina. To su momenti kada se sjedinjuje veličina trenutka sa veličinom djela. To su momenti kada zvuči jednako snažnom rezonancom sadašnjost i prošlost. To su momenti u kojima slave susret geniji, heroji ljudske misli, heroji borbe i rada. Sve njih — od nepoznatih i poznatih majstora arhitekata i zoografa do Gluka, od Miladinova i heroja Kruševačke Republike do heroja oslobodilačkog rata, osjećali smo tada u svojoj blizini.

Tako su se nizali utisci, rasli u stalnoj gradaciji zajedno sa »Orfejem«, izrasli su i iskristalizirali se kao i Glukova drama — u svijetlom triumfu, sa sjajem hendlovskog oratorijskog finala, sa svježinom Mocarta, sa snagom i čistotom betovenske simfonije »kode«. Zvuci ovog triumfa stvarali su nova uzbuđenja, izazvali nove asocijacije. Usiljene i izveštačene analogije znadu biti ne samo neumjesne i neukusne, nego i štetne. Ali ovdje nam se nametnula spontano i neusiljeno jedna misao: Kad smo sretni i oduševljeni, u svemu gledamo potvrdu ili simbol svoje sreće, oduševljenja. Čak i zvijezdu koja tog momenta iznenadno pada — povezujemo sa svojim raspoloženjem. Zašto da ne uporedimo ona velika osjećanja koja Gluk crta u liku Orfeja — snagu ljubavi koja mu daje hrabrost da učini i nemoguće, zašto da ih ne uporedimo sa ljubavi naroda za slobodu, naroda koji je prošao sve, koji je pošao i u sam pakao da nađe svoju slobodu. Lik takvog heroja, ma kojim umjetničkim sredstvima prikazan, blizak postaje svakom tko voli čovjeka, svoju zemlju, slobodu. Taj motiv herojstva uvjerljiv je i uvijek aktuelan. Osjećaj za njega odjekivat će silnim zvukom u srcu čovjeka koji je vidio veličinu herojstva onako kako ju je vidjelo naše doba, kao što smo je vidjeli u ovoj zemlji.

Ervin Šinko

POEZIJA PROZE

(Bilješke s puta po Vojvodini)

U svojoj mladosti sanjao sam o dalekim krajevima. Što su bili nedostižniji, to su me više privlačili.

Život u provinciji značio je uskost, zaspalost života; to je bio život bez događaja, bez poleta. Sve je bilo sivo, sitničavo i ubitačno kao jezik službenog akta. Život je bio nalik na nekakvu neshvatljivu glupu naviku bez iskonskih emocija i bez mogućnosti ma kakvog iznenadnog, rušilačkog ili stvaralačkog ljudskog pothvata.

Svakidašnjica i stvarni život su postali identični sa prozom kojoj se suprotstavlja ono što je nestvarno. Jedino ono što je bilo negacija stvarnog života, jedino ono što nije ni bilo nalik na stvarni život, daleki krajevi, san i nemoćna čežnja pojavili su se u u gloriji **poetičnoga.**

Bilo je to pravilo. Pod vladavinom toga pravila nastale su i moje prve pjesme prije početka prvog svjetskog rata; u mome rodnom kraju u Vojvodini. U tim — inače neobično lošim pjesmama — nitko ne bi mogao otkriti ni mrvice te stvarnosti u kojoj su nastale. Sve je u njima neodređeno: i tugovanje i beznadna čežnja za poezijom, tj. za životom. Jedan je ciklus pjesama tog 15-godišnjeg dečka ukrašen s citatom: »J'ai plus de souvenirs que si j'avais mille ans (»Imam više uspomena nego da sam hiljadu godina star«).

Bila je to afektacija, ali osim toga i odraz odvratne praznine koja je okruživala i nije davala nikakav duhovni sadržaj i nikakav stvarni podstrek mladom čoveku. Biti mlad, pomalo osjetljiv, žedan znanja i životnih ,ljudskih sadržaja, značilo je da ne možeš biti drugo nego nesretan.

Nikada nisam zaboravio grad moje mladosti, Suboticu. Sjećao sam se toga grada na isti način kao što čovjek sve do smrti ne zaboravlja naročito bolnu uvredu.

Kad god sam mislio na Suboticu iskrsnula je preda mnom slika kao izraziti simbol tadašnjeg i tamošnjeg života: veliki osvijetljeni prozori Gradske kavane, u kojoj sve do zore sviraju cigani Bodrića Miška, mađarskim husarskim oficirima, bogatim zemljoposjednicima i uglednim gradskim dostojanstvenicima. Bilo je među njima i advokata, pa i ambicioznih i naročitom brigom odjevenih trgovaca. Ovi su nastojali oponašati društvenu elitu otjelovljenu u društvu husarskih oficira. Gospoda piju i kad su se već napili, onda zapjevaju. Pjevaju takozvane narodne pjesme, zapravo šlagere, izlapjele u peštanskim kavanama, koji su preko peštanskih opereta, kabareta i orfeja dospjeli do subotičke Gradske kavane. I svaki put oko ponoći, u zadimljenoj, osvijetljenoj Gradskoj kavani, među elegantnom gospodom i frakiranim konobarima, redovito su se pojavljivale dvije starije mršave žene u crnim sukњama u papučama, s crnom maramom na glavi. U jednoj ruci nosile su vedro, a u drugoj veliku mokru krpu. Bila im je dužnost da budno paze na gusto postavljene stolove i čim bi primijetile da je nekom članu ove »društvene elite« pozlilo, krčile bi sebi put do njega i brižno oprale pod. Gradska kavana nalazila se u centru grada upravo u zgradi Gradske vijećnice, sagrađene po mađarskim nacionalnim motivima i s daleko vidljivim križem na vrhu tornja.

Tome treba još dodati: znalo se, da se u toj istoj Gradskoj vijećnici nalazi negdje gore, na nekom katu, nekakva Gradska knjižnica, o kojoj su neki stari profesori gimnazije pričali da je neobično bogata. Kad bi knjižnicu premjestili u sredinu pustinje Sahare, tamo bi se ipak moglo dogoditi da neka karavana prođe te uznemiri neprikosnoveni vječni san svih tih prašnjavih ormara i polica. U središtu Subotice ništa se slično ni slučajno nije desilo. Niti se nije moglo desiti. Vrata su Gradske knjižnice bila dan i noć brižno zatvorena. Stalno, neprekidno, bez izuzetka. Kad bi netko bio pitao gospodina gradonačelnika, presvjetlog, plemenitog Biro Karolya: — Gdje je, molim vas, ključ Gradske biblioteke? — ovaj bi se vjerojatno iznenadio i na kraju odgovorio da je već njegov pokojni prethodnik zametnuo ključ, a odonda ga nitko nije tražio.

To je bila slika koju sam nosio o Subotici i o »duhovnom« životu Vojvodine u kojoj su vladali Fernbachovi, Lelbachi, Koeni, Dundjerski, Halbrori, bogate Švabe plemeniti Vojnići (de Bajša), stupovi i najodaniji poklonici stranke predsjednika Vlade grofa Tise koja se zvala čudnom ironijom Stranka rada.

O, da, postojala je već i tada neka druga Subotica i druga Vojvodina. Upoznao sam se s njom u jednoj maloj, skromnoj kući u jednoj zabitnoj ulici Subotice. U toj su se kući sastajali radnici, radnice, siromašni seljaci, Bunjevci i Mađari. Više sam naučio od njih i više sam od njih dobio nego li od svih mojih profesora u gimnaziji. Skromna, veoma skromna je bila njihova biblioteka, ali su imali biblioteku. A ne samo da su je imali, nego su i čitali knjige. Čitali su i diskutirali o istini, o društvu, o pravdi, o Darwinu i o Haeckelu. Prva knjiga što su mi dali, bila je Bebelova knjiga »Žena i socijalizam«, zatim Zola, mnogo od Zole, Gorki, Komunistički Manifest i Bellamy. Još sada vidim te knjige, imao sam ih svaki dan jer sam bio izabran bibliotekarom te kuće koja se zvala: Radnički dom.

Većina ljudi ondje bila je polupismena. A ti su ljudi bili u ljudskom smislu jedino otmjeno društvo u Subotici. Tamo, među njima i zahvaljujući njima, iskrsnula je u glavi dječaka prvi put misao da je možda ipak krivo identificirati **čitavu** stvarnost sa bezdušnom prozom dosadnog službenog akta — da ima, da može biti i u stvarnosti nešto što nije negacija poetičnosti...

Ali poznanstvo sa Radničkim domom dogodilo se već na pragu prvoga svjetskog sukoba. Došao je rat, revolucija, poraz revolucije, lutnaje po svijetu. I kad god sam mislio iz daljine na grad moje mladosti neminovno mi se nametnula slika Gradske kavane...

II

Sada pak, 1950 godine, nekadašnji dječak posjetio je svoj rodni kraj, Vojvodinu. Vidio sam i Suboticu. U nekadašnjoj Gradskoj kavani sada je veliki državni magazin. Zanimao sam se i za Gradsku knjižnicu. Ona se nalazi još uvijek u istoj zgradi u Gradskoj vijećnici. Sada ima oko 70.000 knjiga, tri puta toliko koliko je imala prije 30 godina. I ta biblioteka nije više grobnica knjiga, premda su od oslobođenja do danas osnovane još razne nove knjižnice. Gradska knjižnica ,koja je do sada imala 11 prostorija, dobila je ovih dana još 4 u kojima će se otvoriti 2 čitaonice, jedna za odrasle, a druga za omladinu i za najmlađe, za pionire.

Da, narodna revolucija, koja je oslobodila zemlju, našla je ključ subotičke knjižnice i njena su vrata široko otvorena...

Mogao bih još nabrajati tvornice, zgrade, ustanove koje su nastale, koje su se proširile i rasle u godinama nakon oslobođenja. Mogao bih govoriti o ulicama, koje nisam mogao prepoznati. Mogao bih pričati o kupalištu Palić u kojemu se završava izgradnja krasne ljetne pozornice sa hiljadu sjedala... Ali moja namjera tu nije da pišem izvještaj o ekonomskom, društvenom i kulturnom preobražaju Subotice ili Vojvodine.

Boravio sam u Vojvodini ukupno 7 dana i dogodilo se sa mnom to isto što se dogodilo kad sam bio u Bosni, u Istri ili u Dalmaciji i što bi se dogodilo kad bih posjetio Srbiju, Sloveniju, Crnu Goru ili Makedoniju... Danas je kod nas život svugdje toliko bogat, toliko pun borbe, napora, uzbudljivih ljepota, problema rada i novih vidika da ma gdje sam bio poja-

Nemanja (freska u crkvi Bogorodica Ljeviška, 1307 god.)

Prizrenska bogorodica Ljeviška

Sudbina ovog remek-dela, koja bi svugde u svetu bila jedinstvena i neobična, ovde kod nas sasvim je jednostavna, tako česta u zemlji čiji se narodi već četrnaest vekova bore za svoj opstanak, za lepši i sadržajniji život ljudi kojima je svestran progres davno postao osnovni smisao bitisanja.

Prizrensku Bogorodicu Ljevišku podigao je i živopisao kralj Milutin Nemanjić 1307 godine. Posle propasti srednjevekovne države, azijatski osvajači, Turci, naročito su se bili okomili na prestoni grad Prizren. Razorili su i opustošili sve što im nije moglo služiti ili što je govorilo porobljenom narodu o vremenu koje je okupator hteo da izbriše iz svesti robova. Tako su nestali mnogi monumenti o kojima je ostala samo uspomena. Manastir Bogorodicu Ljevišku varvari su poštedeli na taj način što su je posvetili Alahu, tj. pretvorili u džamiju, a to znači: sazidali suvišne otvore, prekrili je debelim slojem maltera i spolja i iznutra, a na njen zvonik masadili minare. Ispod te feredže više se nije mogla ni naslutiti ma kakva njena lepota.

U takvom stanju ovaj spomenik je dotrajao do naših dana. Godine 1912, posle oslobođenja od Turaka, s njega je skinuto samo minare. Posle sledećeg rata (od 1914 do 1918) na Ljeviškoj su izvršena probna ispitivanja (vidi: arh. Đurad Bošković, »Starinar« za 1932 g.), konstatovana originalnost zidanja i mestimično postojanje živopisa, ali i niz problema koji bi se mogli rešiti samo zamašnim radovima. Međutim, za te radove ondašnja ni država ni crkva nisu hteli dati nikakva sredstva, te je Ljeviška i dalje morala tamnovati. Morao je doći još jedan rat, ovoga puta oslobodilački i za naše kulturno nasleđe, pa da vrednost Ljeviške ponovo blesne u svetlosti dana.

Posle zamašnih prethodnih studija, Zavod za zaštitu i naučno proučavanje spomenika kulture NRS otpočeo je ovoga leta potpunu konzervaciju i restauraciju Milutinove zadužbine, s ciljem da je što vernije vrati u prvobitno stanje. Već dosadašnji radovi dali su izvanredne rezultate. Oslobođena maltera spolja, Ljeviška se pokazuje kao jedno od originalnih arhitektonskih dela zidano od kamena i opeke, ali na način koji ne govori ni o kakvom podražavanju ranijim građevinama. Njeni su majstori u punom smislu kreirali svaku površinsku celinu izvodeći svoju zamisao ranije pečenom specijalnom ciglom sa viševrsnim ornamentima. Uklanjanjem turskog zazidivanja, ovaj umetničko-istoriski spomenik postaje laka i transparentna građevinska simfonija, koja govori o jednom vremenu u kome je triumfovalo stvaralaštvo. Skoro u potpunosti sačuvani zvonik pretstavlja jedinstven primerak, jer nijedan drugi iz tog vremena nije dotrajao do nas.

Radovi u unutrašnjosti objekta izuzetno su teški i delikatni. Da bi prekrili freske, Turci su ih tri puta krečili gustom smešom i, najzad, kad to nije uspelo, premazali četvrtim slojem — malterom debelim nekoliko santimetara. Da bi se, pak, malter mogao uhvatiti za zid, morali su prethodno česerom napraviti zareze na živopisu. Danas, tri stručnjaka Zavoda (konzervator Sl. Nenadović, slikar M. Lađević i preparator K. Avakumović) sa više dunderskih radnika oslobađaju santimetar po santimetar starog zidnog slikarstva. Ono se, za čudo, pojavljuje u punoj svežini. Sudeći po onome što je dosad otkriveno, freske Ljeviške pretstavljaju sponu između mileševskih i gračaničkih, ali sa sopstvenom originalnošću, naročito u crtežu i plastičnom vajanju figura širokim površinama. Naučno one će upotpuniti naše upoznavanje puta kojim se nekoliko vekova razvijala ova umetnost, danas tako začudujuće primljena u Evropi. Kada radovi na Ljeviškoj, kroz dalje dve-tri godine, budu u potpunosti završeni, ovo vaskrslo remek-delo zauzeće svoje mesto među najznačajnijim spomenicima našeg Srednjeg Veka.

M. P.—S.

O TEHNIČKOJ INTELIGENCIJI U NAŠEM FILMU

Drug Aleksandar Vučo načeo je u broju 26 »Književnih novina« svojim člankom »O tehničkoj inteligenciji u našem filmu« diskusiju o filmu »Jezero« upravo o liku inženjera — sabotera i neprijatelja, prikazanog u tom filmu.

Mi se sa stavom druga Vuče slažema ,a na njegovu završnu rečenicu da bi o tom »trebalo opširnije progovoriti«, želimo da o toj stvari iznesemo svoje mišljenje.

Naše je mišljenje da autor scenarija, kao i svi oni koji su u većoj ili manjoj meri odgovorni za ovaj film i njegovu koncepciju, tj. svi oni koji su odobrili snimanje ovog filma, da svi oni kao da žive još u vreme »šahtinske afere« kad je inženjer — saboter bio (ili je možda bar izledalo da je bio) tipičan, ali tipičan za drugu jednu zemlju, koja je živela i razvijala se drukčije nego naša, u drugo vreme i pod drugim uslovima.

Mi nemamo namere da analiziramo ili kritikujemo film sa umetničke ili filmsko-zanatske strane. Ma da bi i o tome, bez nekih pretenzija, mogli po nešto da kažemo, ipak to ostavljamo drugima. Mi želimo da o ovom filmu, koji prikazuje između ostalog i inženjere, kažemo svoje mišljenje kao inženjeri i tehničari.

Film je uzeo svoju temu sa jednog od najvećih gradilišta naše Petoljetke, iz sredine, u kojoj ključa od događaja, radnje i dramatike. Ko je video gradilište na Jablanici, ko je osetio šta se tamo zbiva, saglasiće se sa nama da Jablanica ne samo što zaslužuje da bude prikazana kroz film, već da je to neobično zahvalna i bogata tema. Pisac scenarija očigledno je video gradilište Jablanice, ali on **nije osetio** šta se tamo zbiva. On je pošao od jedne koncepcije za koju je mislio da će biti dobar i dramatičan siže. On se te koncepcije držao, ma da je bar naknadno morao osetiti njenu nerealnost. Da je osetio i to ne da je ona samo nerealna, nego i duboko neistinita, on bi je, verovatno, napustio. Međutim ,on to nije osetio i kao rezultat toga u ovom filmu dobili smo unakaženi, lažni lik inženjera, koji ne samo da nije tipičan, nego je upravo atipičan za našu tehničku inteligenciju. Na filmu ima svega tri inženjera. Jedan je sasvim epizodna uloga, koju vidimo valjda samo u jednoj sceni, te o njemu ne saznajemo skoro ništa, sem da biva premešten na drugo radno mesto, zbog katastrofe-sabotaže koja se na njegovom radilištu dogodila.

Drugi inženjer — to je direktor Černić. On je verovatno inženjer (u jednoj sceni vidimo ga za crtaćim stolom i sa logaritarom u ruci). U njemu je možda prikazan samo tip nebudnog direktora preduzeća, a možda je i on saboter. Poveravanje najosetljivijeg dela (sefa sa komandnim mestom za puštanje vode) Suviću možda je samo nebudnost, a možda i sauče-sništvo. Telefonski izveštaj Suviću (pri kraju filma) da se »nešto sprema, jer se Anton izbrbljao« možda je neka klopka za Suvića (ako jeste, onda u čemu se sastoji?), a možda i signal saučesnika? Početne scene govore u prilog tome da je Černić čovek pošten, ali ostali deo filma ostavlja to pitanje otvorenim. Mi ne ulazimo u to šta su pisac scenaria i režiser hteli da postignu. Mi iznosimo uglavnom ono šta može gledalac da oseti. Dakle: Černić je možda pošten, a možda i saboter; gledalac može da bira. Možda je inženjer, a možda i nije?

Treći inženjer je Suvić. To je čist, ovejani i otrovni neprijatelj — saboter. Prva dva i kao inženjeri i kao ljudi dosta su bezlični, a Suvić kao inženjer po svemu je saboter, i to svesni. To najbolje dolazi do izražaja onda kada je opomenut da je sabotaža otkrivena, ali on i pored toga kao razjarena zver silazi u halu da bi pustio vodu.

U filmu više inženjera nema, ovo je sve. A film pored paralelnih tema (klasni neprijatelj na selu, kolebanje i konačni preobražaj seljaka srednjaka Petra, lirska tema Mate i Mare) — ima kao jednu, između ostalih, od svojih bitnih tema: inženjere — graditelje i njihov odnos prema gradnji.

Na Jablanici, međutim — ne udaljujmo se od Jablanice —, iako, kao i na ostalim gradilištima ima u stvarnosti znatno više inženjera i tehničara no što ih ima na filmu, među njima ipak nema sabotera. Ti ljudi ulažu sve svoje snage, sve znanje, svu fizičku i duševnu snagu u svoj posao. Oni organizuju rad, oni predvode radnike u ovoj gigantskoj tehničkoj borbi, u kojoj postižu, na čelu svojih kolektiva, neviđene uspehe, savlađujući teškoće koje često izgledaju nesavladive.

Eto takvog inženjera i tehničara poznaje naš građevinski radnik, saradnik i drug tog svog tehničkog rukovodioca, koji mu veruje i ima osnova da mu veruje, a u filmu će ga videti kroz nakaznu grimasu nekog sovjetskog — šablonskog inženjera sabotera.

Nisu naši inženjeri i tehničari saboteri, nisu u svojoj ogromnoj većini i to je ono što je **tipično i karakteristično.** Oni su pozitivni, radni, konstruktivni, požrtvovani ljudi. Među njima ima izuzetaka, ima ih još i takvih, koji gledaju da što »jevtinije« prođu, nađe se i po koji saboter, a to je pod našim uslovima i između hiljada inženjera i tehničara sasvim zakonita pojava. **Ona nije tipična, već retki izuzetak.**

U početku je bilo inženjera starog kova, koji nisu odmah shvatili šta se događa, bilo ih je, koji nisu poverovali u organizatorsku i mobilizatorsku snagu Partije, koji nisu znali šta znači snaga masa, koja je stihija sve dok nema rukovodstva.

Mi nikako ne želimo da tvrdimo da se klasna borba, kao zakonita pojava u izgradnji socijalizma na ovom polju ugasila. Ne! Mi smo već napomenuli da među tehničkom inteligencijom ima još i danas neprijatelja naše socijalističke izgradnje, da ima čak i onih koji se drznu i pokušaju da otvoreno sabotiraju. Ali ima pripadnika naše tehničke inteligencije, koji, bilo zbog svojih konzervativnih shvatanja, bilo zbog teškoća naše izgradnje ili čak zbog svoje klasne pripadnosti, po svom ubeđenju nisu prijatelji naše izgradnje socijalizma, ali su na svom stručnom poslu veoma vredni i odgovorni, jer vole rad i svoju struku, a organizaciono-vaspitni rad Partije tu svakog dana čini svoje i ljudi se menjaju stalno, sistematski, svakodnevno.

Da spomenemo samo jednu grupu naših inženjera, koji bi inače bili predodređeni da im ne verujemo. To su bivši preduzimači, bivši vlasnici nacionalizovanih preduzeća. Šta mi danas vidimo? Vidimo ih na poslu, u preduzećima koja više nisu njihova, vidimo ih čak da uspešno rade, da pošteno zarađuju svoj hleb, pa i više od toga. Među tim »sumnjivim« bivšim preduzimačima mi imamo i takvih ljudi, koje ističemo za primer, koji potpuno zaslužuju (i dobijaju) pohvale i nagrade.

Ogromna većina naših inženjera i tehničara ne traži da im se kaže »hvala«. Oni rade iz dubljih pobuda, no što je sujeta i ambicija. Ali, ako ne traže »hvala« — traže da se kaže istina kad se govori o njima. A ovaj film je neistina — bar u onom svom delu, koji se odnosi na inženjere.

Mi ne bismo potrzali »Priču o fabrici«, da nije došlo »Jezero«. Da je pre »Jezera«, u drugim filmovima, verno obrađen lik našeg inženjera i tehničara — borca na frontu naše socijalističke izgradnje, mi se ne bismo osvrtali na to ako se u jednom filmu prikaže i neki inženjer ili tehničar saboter. Ali u našim prvim filmovima — pa i pozorišnim komadima — obrađivati samo inženjera sabotera, obrađivati inženjera sabotera na jednom od najvećih giganata naše Petoljetke, koji je ponos svih naših naroda, jer je sve na njemu delo naših radnih ljudi: projektanata, naših graditelja, naših trudbenika, velika i duboka je uvreda za sve nesebične trudbenike iz redova naše tehničke inteligencije. Ništa ne može da pravda pisca scenaria i odgovorne drugove, jer vreme »umetnost radi umetnosti« je prošlo. Zar oslovljavanje Suvića na kraju sa »gospodine inženjeru« gledaocu ne zvuči malo kao »gospodo inženjeri«.

Inženjeri i tehničari imaju pravo da zahtevaju da budu prikazani verno. Princip socijalizma je — svakom po zasluzi. Naša tehnička inteligencija nije od svojih drugova iz oblasti filmskog stvaranja dobila po zasluzi. Naprotiv ,nezasluženo je izneta u deformisanom izgledu, u netačnoj svetlosti.

Hiljade naših inženjera i tehničara imaju pravo da zahtevaju da budu prikazani u pravoj svetlosti, a njihov svakidašnji rad, njihova borba na zajedničkom frontu izgradnje socijalizma, njihova pregnuća i uspesi pružaju bogat materijal i za filmski scenario.

Teme su bogate, dramatične, ima ih u izobilju na svim velikim gradilištima. I zato teme treba tražiti tamo, gde one jesu — a to je na gradilištu — a ne u svojoj mašti, inspirisanoj dogmatiziranim sovjetskim šablonom o intelektualcu — saboteru.

Mašta je umetniku neophodna, ali ako mašta i »licencija poetika« idu na uštrb istine i stvarnosti, ako iskrivljuju istinu na štetu naših poštenih i požrtvovanih ljudi, onda smo mi odlučno protiv takve mašte.

Inž. Milutin Maksimović član izvršnog odbora društva inž. i tehn. NRS, **Tehn. Miloš Jarić** potpretsednik Saveza društva inž. i tehn. FNRJ, **Inž. Gvozden Simić** pretsednik društva inž. i tehn. NRS, **Inž. Milan Radojković** član uprave saveza DIT-a FNRJ.

Frano Šimunović: Borač

PROTIV KRITIKE PO SVAKU CENU

Piše:

(Crtež Z. Džumhura)

MILAN BOGDANOVIĆ

Posle dugotrajne i uglavnom opravdane povike na nedovoljnost naše kritike, posle, opšte i oštro postavljene dijagnoze da naša kritika boluje od neke vrste organske insuficiencije, mi danas imamo obratnu pojavu, da se kritike pišu, da se pišu mnogo i da ih piše svako. Ali ostaje otvoreno pitanje da li je ovom »kvantitativnom suficiencijom« problem naše kritike doista i rešen.

Ja lično mislim da nije. I ne samo da nije rešen, nego da se otišlo od zla na gore. Iz povike da nema kritike i da kritičare treba pronalaziti, nastala je potraga za njima i, istovremeno, javio se izvestan neobuzdani i neobuzdavani apetit da se pišu kritike. A iz toga svega rezultira jedan novi vid kritike, koji bih ja nazvao »kritikom po svaku cenu«. I ta kritika po svaku cenu, što će reći po zahtevu »daj što daš«, kojoj se ne odmeravaju, ili labavo odmeravaju specifične vrednosti koje afirmišu ovaj književni rod, postaje danas opasnost i za literaturu i za publiku.

Sa malobrojnim pozitivnim izuzecima, kod kojih se nesumnjivo javlja kritičarski smisao i dar, i koje treba negovati, ti kritičari »po svaku cenu«, nesigurnošću i proizvoljnošću svojih sudova, neubedljivošću izlaganja, beživotnim jezikom i stilom, bez solidne kulturne podloge, jednom rečju, nepouzdanim perom, a sa mnogo samopouzdanja, dejstvuju na publiku dezorientaciono, a na literaturu obezvoljujući, stvarajući revolt. A to je opasno.

Između publike, koja uglavnom nije loš sudija, i kritike, koja najčešće treba samo da utvrdi, da prosvetli, da produbi, da u tančine protumači utiske koje publika nerasčlanjeno prima, retko se dolazi u raskorak. A kad se raskorak javi, a nije opravdan, on vodi u pometenost.

U odnosu na literaturu, na pisca, na glumca, na stvaraoca, ovakva malo odgovorna kritika, kroz koju ne dejstvuje autoritet, oslonjen na sigurnost suda i temeljno znanje, na kulturu i ukus, preko kojih se on formira i afirmiše, stvaraoca obezvoljuje i vređa ga. Prava kritika, ona koja se piše sa osvedočenim pravom i sa dokazanim darom, koji su jemstvo za njenu pravilnost i odgovornost, može, kad je negativna, da pogodi umetnika, da ga ožalosti, da mu natera suze na oči, ali ga neće revoltirati. Kritika »po svaku cenu«, kakva se danas kod nas javlja, izaziva revolt. Na živom i osetljivom mestu sa koga mogu najneposrednije da gledam i doživljujem utiske kritike na umetnika, svedokom sam mnogog teškog revolta na kritiku koja nije pravedna, koja nije pravilna, koja je proizvoljna, koja je pisana bez dara i autoriteta, koja je vrlo često više optužnica nego li kritika, više parnički akt, nego li stvaralačko tumačenje i procenjivanje stvaralaštva drugoga. A takvim stanjem se ubija poverenje u kritiku i uverenje da je ona potrebna.

Ali se njime ubija i sama kritika kao takva. Mi imamo još uvek očuvanu književnu i pozorišnu kritiku kao književni rod. U drugim literaturama on je u izumiranju. Naša kritika, i nedovoljna kao što je — ovu odgovornost i lično priznajem — ima, u svojim najboljim vidovima, kvalitete stvaralačke kritike. Treba li to uništavati poništavanjem ugleda kritike kao takve? Mislim da ne treba. Treba, obratno tome, izgrađivati nove kritičare, mladima koji osvedočuju smisao i dar za kritiku treba pomoći da se podignu do prava da je pišu, treba im omogućivati da odu dalje od starih, da steknu još više znanja i kulture, da se naučno još sigurnije postave, da se marksistički bolje osposobe da prosuđuju stvari ne zapadajući u površan, analfabetski, vulgarni, pseudo-marksistički postupak, da se stvaralački oplemene, da dijalektički steknu ljudsku širinu i duboko ukorene u sebi osećanje da govoriti o umetnički stvorenome u stvari znači prodirati u živo biće stvaraoca. Sećajući se jedne Rišpenove pesme, rekao bih da kritičar mnogo puta ima na dlanu živo ljudsko srce, koje ne sme ni probosti ni smrviti.

Ovaj proces odbira i odgoja mladih i darovitih snaga u našoj kritici, i otstranjivanja kritike »po svaku cenu«, treba da prihvate, pomognu i ostvaruju svi naši književni časopisi i dnevni listovi koji kritiku neguju.

Predja leta

U sunčanom zlatnom runu
dan zeleno polje pase;
iznad voda i po žbunu
težak blesak leluja se.

Od tog sjaja prisojima
izmilele zmije slepe,
a sve lepše čobanima
devojačke oči lepe.

Al pre no što večer strese
svilovitu pređu dana,
ja se bojim:
zmije iz vrese
okusiće krv čobana .

M. PANIČ—SUREP

vila se želja da tamo ostanem. Mjesto čežnje za daleke krajeve sada čežnja, ostati tamo gdje sam došao.

Kaže se da je naša zemlja danas jedno golemo gradilište. To je istina. To vidiš na svakom koraku. Ali je ta zemlja danas i ogromno ratište. Na svakom koraku **vidiš** kako ratuje neviđeno novo sa starim, kako puca, kako se ruši preživjela prošlost i rađa se budućnost.

O tom procesu htio bih pisati ,o tom procesu nestajanja starog i nastajanja novog, kako sam ga vidio u novoj, današnjoj Vojvodini. Ima i toga, da susrećeš davnu prošlost i već pobjedonosnu budućnost u prividno mirnom susjedstvu, u nekakvoj nevjerovatnoj simbiozi.

Zar bi se moglo izmisliti nešto što je većma simbol zaspale prošlosti nego ona skela, koja nas je prebacila preko Tise na putu u Zrenjanin? Za vrijeme križarskih ratova vitezovi su vjerojatno na isti način prelazili s jedne obale na drugu. I ona četvorica koja su vukla tu skelu, ni tada nisu mogli biti više odrpani, a njihova koliba, koju sam vidio, ni tada primitivnija nije mogla biti. Ali... ali oko te skele, svugdje kuda pogledaš u taj iz drevne prošlosti zaboravljeni pejsaž, blistaju na novim čeličnim stupovima električne žice visokog napona proizvedene u novosadskoj tvornici »Novkabel«. I skela, koja se pokreće ljudskom radnom snagom, u stalnom pokretu, uz seljačka kola i putnike prevozi najnovije mašine, čitave tvorničke uređaje, traktore i kombajne najnovijeg tipa, za seljačke radne zadruge nove Vojvodine.

Kontrast nije samo u stvarima. Koliba je prljava i bijedna i skeledžije, četiri muškarca, stanuju tamo zajedno. Pitam gdje su njihove žene? U Titelu. Svaki ima ženu i djecu. Oni idu izmjenično kući svaki tjedan jedamput svojim barkama. Tako oni žive i trajat će to tako do iduće godine. Iduće godine bit će već sagrađen most. Tada će nestati skele i oni će napustiti tu pretpotopnu kolibu. Zene mlađih skeledžija rade već u zadruzi negdje kod Titela. A djeca? Idu u školu. To kažu mlađi. Ali stari šutljiv. Ipak saznajem, da je Mađar, koji je, kako on sam kaže, »slabo pismen« i ima već dva unuka. Jedan će ove godine položiti maturu, a drugi uči zanat. Ovaj najstariji, pognut čovjek, širokih ramena i velikih ruku nikako nije oduševljen kad misli na to da će tu do iduće godine biti sagrađen most. Čudno kako ne vidi da to nije ljudski život ovdje u kolibi, daleko od svijeta, u toj kolibi s jednim jedinim prozorčićem, daleko od svojih? On sam priča da je zimi tu hladno, koliba se jedva može ložiti i ručak se sprema sada pred kolibom na nekakvom improviziranom štednjaku...

— Da, istina, težak je taj život, ali sam navikao — govori i pokazuje na prasce, koje tu hrane — svaki od nas ima jednoga.

Prasci su po danu vani, a po noći su s njima zajedno u kolibi. Ni stari ne kaže da je dobro tako živjeti. I on gunđa kad govori o takvom životu, ali kada je riječ o promjeni načina života ipak je njegov odgovor:

— Kad sam se već navikao ovako, baš ovako, baš na taj život...

Goethe je skovao tu lijepu riječ: »Slatka navika života«. U slučaju tog starog skeledžije sigurno se ne radi o »slatkoj navici«. On je živio takvim životom da se u njemu umrtvila ne samo želja za bolji život nego i pomisao na to da mu je moguće živjeti životom koji bi bio više ljudski. Svakako ,ovo njegovo priznanje: »Navikao sam se već ovako« — i da je on sam dodao — »baš ovako« — djelovalo je na mene porazno.

Zar se može zamisliti teža optužba protiv svega onoga što je tu bilo? Nije najveće zlo u prljavštini kolibe i u tom pustinjačkom životu. Zlo je u tome što su doveli nekad živog, nekad mladog čovjeka do toga da se smiri s tim životom, to je ono što je užasno, ta »skromnost« — to je ono što je najstrašnije.

Usamljena ,mala koliba — tako mala da sam se morao duboko pognuti da bih mogao ući. Stoji na obali Tise koja mirno teče u prijepodnevnoj ljetnoj tišini. Visoki jablanovi i stasite vrbe gledaju na svoje sjene u mutnoj vodi, tako nepomično kao da prisluškuju putovanje malih bijelih oblaka na beskrajnom plavom nebu u dalekoj, mirnoj visini... Zar ovo nije idila? Zar ovo nije poezija?

Kako ne — trebalo bi je samo apstrahirati od čovjeka koji se navikao baš na ovakav život. Ali da li se smije apstrahirati? Nikada nisam tako jasno, tako duboko doživio spoznaju da postoji umjetnost koja iznevjeri čovjeka, i da postoji ljepota koja je apokrifna, ako je u ljudskom smislu lažna. Nama, koji smo postali svijesni ljudske povezanosti, društvene odgovornosti i društvene mogućnosti, ljudima današnjice drukčije govori i pejsaž, drukčije ga doživljujemo nego ljudi prošlih epoha.

Kod nas, u Jugoslaviji, postoji takva svakidašnjica, koja nije više »proza«. Naša svakidašnjica nije besmisleni tok mehanističkih potreba i mehanističkih zadovoljenja tih potreba, nije automatska navika, nego stalni i naporni prodor prema budućnosti, patetična borba za osvajanje sve novih i novih ljudskih sadržaja. Naša je poezija u dubini naše svakidašnjice, u onoj koja je bila nekad »prozaičnost« života. Na našu senzibilnost koliba bez higijene, bez ljudskih uvjeta života ne djeluje poetično. Za nas su poetične žice visokog napona, koje blistaju na suncu kao trofeje, poezija je u kombajnima i traktorima, koje transportira skela, i poezija u činjenici da će jedan unuk onog starog skeledžije položiti ove godine maturu, a drugi, mlađi uči zanat, i u tome je poezija da znamo, da će tu za godinu dana pobjedonosno spajati obale Tise našim rukama stvoren čelični most.

III

»Sasvim je samovoljno kad govorite da su gore navedene pojave — poetične. Kada se govori o poetičnosti čovjek misli u prvom redu na neki određeni, blagi ugođaj, na neku unutarnju muziku koja se u stvarima ispoljava, na nekakvu napetost koja se smiruje u tihom sjaju i u blaženstvu neke harmonije... Žice visokog napona, traktori i kombajni, međutim, kao i čelični most koji će zamijeniti skelu za godinu dana, jesu korisne i veoma dragocjene potrepštine savremene civilizacije ,ali nemaju, ne mogu imati ništa poetičnoga.«

Taj prigovor jednog starijeg kulturnog radnika čuo sam u nastavku diskusije, koja se razvila u dvorani krasnog pionirskog doma u Zrenjaninu, nakon moga predavanja o socijalističkom humanizmu. Razgovor se zapravo razvio nakon diskusije i poprimio je potpunoma intiman karakter. Ja sam ga pitao:

— Možete li vi vjerovati da bi netko prije dvadeset ili čak deset godina mogao i sanjati da se u Zrenjaninu može izazvati takva živa diskusija o problemima socijalističkog humanizma kao što je bila ova? Zar niste primijetili da to nije bilo nekakvo apstraktno učeno raspravljanje? Socijalistički humanizam, evo, može danas u Zrenjaninu pobuditi zanimanje kao aktuelni, praktični životni problem naše svakidašnjice. Ideje, koje su bile jučer samo snovi najboljih, postale su danas aktuelne kod nas, one su u centru općeg razmišljanja kao praktični zadaci naših napora. Zar ne vidite da je jedina takva činjenica već dovoljna da čovjek bude zanesen. Zar ne vidite da ovakva činjenica nikako nije prozaična? — Tako sam protuslovio mome subesjedniku, ali sam odmah dodao: — Inače, ja se slažem s vama da potrepštine savremene civilizacije same po sebi ne spadaju u kategoriju poetičnosti. Ali kada potrepštine savremene civilizacije postaju izraz svijesne ljudske volje za ostvarenjem novih ljudskih odnosa, kada se u mrtvom mehanizmu očituje onaj uzvišeni ljudski lik o kojemu je Marx govorio, kada ono što je izgledalo nemoguće, postaje moguće, kada vrba zaista grožđem rodi i to opipljivo, pred našim očima — zar taj titanski proces uzdizanja čitave jedne protuljudske stvarnosti na stepen povišene humanosti nije ono rašćenje i potenciranje ljudskosti, koje se zove poezijom?

Ne znam, da li sam uspio uvjeriti svoga prijatelja, ali što se tiče mene, svaki dalji susret i svako opažanje, sve što sam vidio i čuo na svome putu po Vojvodini činilo mi se neoborivom potvrdom ove istine.

Ervin SINKO

„Rigoleto"

o nekim problemima pozorišne i filmske režije opere

Imali smo skoro, priliku da na filmu vidimo Šekspirovog »Hamleta« u jednoj uspeloj, ali tipično »filmskoj« obradi. Zapitajmo se, šta je dobilo ovo remek delo pozorišne umetnosti prenošenjem na filmsku traku? Besumnje je sam dramski tok radnje postao življi, a gluma, korišćenjem velikog plana i snimanjem detalja dobila plastičniji izraz. Ali time je u prvi plan izbila sama fabula dela, dakle baš onaj momenat koji je kod Šekspira najmanje bitan (fabule za svoja dela on je obilno »pozajmljivao« od svojih savremenika). Nasuprot tome u filmu je ostala potisnuta snažna i misaona Šekspirova poezija. Gonjen nemirnom i nestrpljivom kamerom, koja nije bila volina da ga snima i u stavu recitatora, ako je potrebno, glumac nije mogao izživeti taj poetski smisao Šekspirovih monologa i scena. »Hamlet« je, znači, izgubio u filmskom ateljeu nešto od svoje pozorišne specifičnosti, a time i stilske realizacije. Napomnimo da se u ovom slučaju radilo o doslednom primenjivanju manira filmske režije na jedno pozorišno delo. Međutim, pre nekoliko godina mogli smo gledati na filmu i drugu Šekspirovu tragediju »Romeo i Julija« sa Normom Širer u glavnoj ulozi, u kojoj režiser nije otstupio ni od jednog bitnog momenta pozorišne režije, jedino što nas je odvojio od onih spoljnih elemenata pozorišne scene (kulise, šminka, statičnost) i pozorišnu režiju dopunio preimućstvima filma. Ali, s druge strane, on se niukoliko nije trudio da ubrza tempo radnje, niti da suviše pokretljivom kamerom istakne detalje na štetu celine. Zato je u tom filmu bio sačuvan stil renesansne pozorišne scene.

Slični problemi vezani su i sa ekranizacijom opere. Tu je naročito osetljivo pitanje usklađenja muzičkog i dramskog momenta. U muzičkom pogledu film, ma i najbolji mora izostajati iza žive scene dobre opere. Mehanička reproduktivna sredstva (radio, gramofon, ton-aparat itd.) ne mogu u pogledu intenziteta dinamike da ostvare onako potpun utisak kao živi izvođači. No ovo je jedna objektivna poteškoća, koja se ne može ukloniti. Za naknadu pevači su ipak bili u mogućnosti da prilikom tonskog snimanja, odvojenog od scenskog, pevaju svoje partije sa više lakoće i punoće u zvuku. Na pozorišnoj sceni oni katkad moraju da pevaju iz raznih nezgodnih položaja tela. Isto tako, iz istih razloga iz kojih i u klasičnoj drami, u operi prenetoj na filmsko platno gluma postaje plastičnija. Ali i ovde tempo radnje ne sme ići na štetu ostalih elemenata muzičke scene, naročito u većim ansamblima. Sve to dakle govori da se i filmski reditelj mora u mnogo čemu držati manira pozorišne režije, ako ne želi, podvlačeći dramski tok, da zapostavi druge važne elemente u operi.

Svakako da je i režiser filmovane Verdijeve opere »Rigoleto« Karmine Galone imao baš ove momente u vidu kada je svoju režiju u svemu podredio uslovima pozorišne režije. Nije propustio ni da nas u početku slikom pozornice Rimske opere sasvim prenese u pozorišnu dvoranu. On nam je kao filmski režiser pomogao pri gledanju samo utoliko što nam je u ruke stavio dvogled (snimajući detalje u prvom planu) i što nam je sa kamerom uvek osvetljavao bitne detalje na sceni.

U ovom načinu filmske režije opere ima dosta preimućstava. Za žaljenje je što na mahove nije u tome bio sasvim dosledan. Tako nam je samo u početku dao celu scenu, dok je u daljem toku snimao skoro isključivo detalje. Time su izgubile pre svega horske scene i veći ansambli. Desilo se da smo slušali ceo hor, a gledali svega dva-tri lica. Samo kombinovanjem brzog snimanja detalja paralelno sa davanjem celine mogao se i vizuelno stvoriti isti utisak veličanstvenosti koji je davala muzika. Ali ipak u ostalim scenama on je, veštim izmenjivanjem uglova snimanja i isticanjem detalja, umeo da istakne sve prednosti odlične glume Tita Gobija (Rigoleto), M. Filipeskija (Vojvoda od Mantove) i drugih, zbog čega je i film ostavio snažan utisak.

Ali, sa druge strane, režiser Galone je preterao u podređivanju pozorišnoj sceni. On se potpuno poverio pozorišnom osvetljenju, čak i šminki i kulisama. Prevideo je da se od osvetljenja u pozorištu, čak i najbleđeg, dobija mnogo potpuniji utisak, jer je scena veća, nego kada se kod takvim osvetljenjem snima film. Često smo sa naporom razaznavali konture pevača u pojedinim scenama. A stavljanjem u prvi plan na pozorišni način našminkanog glumca ili detalja kulisa osećali smo se kao da operu gledamo kroz neku pukotinu na kulisama iza scene.

Međutim, bez obzira što je u svojoj vezanosti za pozorišnu scenu preterao, Karmine Galone je ipak pokazao da pravilno shvata suštinu problema ekranizovanja jednog operskog dela. Konačno to potvrđuje i samim izborom opere koju je preduzeo da snimi. »Rigoleto« spada među ona operska dela koja i kao drame deluju celovito te je i u tome jedan od preduslova njenog uspešnog prenošenja na platno. Svi ti pozitivni momenti ovoga filma učinili su da nam je gledanje »Rigoleta« u izvođenju odlične Rimske opere pružilo veliko zadovoljstvo.

Dušan PLAVŠA

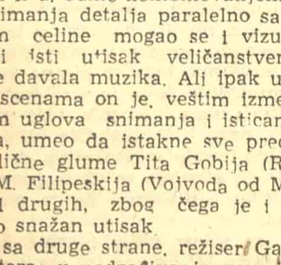

(Crtež F. Šimunovića)

Marko Orešković: »AUTOBIOGRAFIJA«

»Kultura« 1950 — Zagreb

Zar mogu mirovati dok na svijetu imade toliko nepravde?

Pred očima mi se ukaže lik moje gladne, ispaćene majke. Gledao sam je upravo onakvu kao onda kada je sa mnom u naručju pod šljivom plakala i kad mi je govorila da smo sirotinja. Gledala me svojim tužnim izmorenim očima i polako micala usnama:

Da, sine, mi smo sirotinja.
Glad, nevolje i patnje, to su naši vjerni pratioci.
Bori se za tu sirotinju, bori se za to da joj stvoriš bolji život.
To je zavjet kojeg ti ostavljam!«

Ovim riječima završio je svoju biografiju Marko Orešković, novembra mjeseca -939 godine. Od siromašnog ličkog sela Široki Brijeg, preko vjetrometina Prvog svjetskog rata, kroz tamnice i robilišta stare Jugoslavije do Španije i prvih partizanskih grupa u rođenoj zemlji — daleki je put. Ali zavjet koji mu je još u djetinjstvu namijenila njegova sirota majka, Marko je časno i pošteno izvršio. Borio se do posljednjeg daha za bolji život siromašnog čovjeka — kako mu je ona govorila. Borio se i pao od četničke ruke, 20 oktobra 1941 g. i time dovršio svoj slavan životni put.

Imade ljudi koje kad upoznamo obogate naš život. To su izvanredne prirode, bogate životnim iskustvom, duhom i revolucionarnom snagom. Prođu li pored nas i ne stupimo li s njim u dodir — za uvijek smo izgubili nešto, što nam drugi ne mogu nadoknaditi. Marko Orešković bio je takav čovjek. Jedan od rijetkih koji je u sebi sjedinio tegobu siromašnog seoskog djetinjstva s bogatim iskustvom međunarodnog proleterskog borca. Nisam ga poznavao i često sam to žalio. Tim većma obradovala me je knjiga koja mi je u velikoj mjeri nadoknadila ono što mi slučajnost života nije pružila.

Kao predratnog partijskog radnika poznavao je Marka uzak krug ljudi; kao istaknutog organizatora ustanka velik dio Hrvatske i Krajine; ali kao vedrog i veselog momka, pouzdanog druga, blagog i osjetljivog čovjeka — kao nesalomljivog borca do srži odanog radničkoj klasi i Komunističkoj partiji — heroja Marka Oreškovića upoznat će sada cijela naša zemlja, znat će ga budući naraštaji i daleka pokoljenja.

Skromno ali s mnogo duha — izvanredno vješto i uvjerljivo pisana je ova knjiga od koje se čovjek ne može rastati. Nekoliko puta čitaš posljednju rečenicu i ne vjeruješ da je tu kraj. I raste pred očima lik ovog plemenitog borca i čovjek neprimjetno šapne: — Jest, brate, svaka ti čast!

»Nije majka rodila junaka — ko što Lika Orešković Marka«. Ovaj dvostih iz narodne pjesme o heroju Marku Oreškoviću mogao bi možda poslužiti kao motto ovoj knjizi, no on u svakom slučaju odražava ocjenu koju je naš narod dao životnom djelu Marka Oreškovića. Njegova autobiografska knjiga pruža nam izvanredan uvid u taj prebogat ali kratak ljudski vijek. Iz tog života zrači neuništiva snaga prekaljenog proleterskog borca i pročitavši knjigu mi i sami postajemo smjeliji i odlučniji borci.

U tome je snaga i ljepota jednog života i knjige o njemu.

Jože HORVAT

Lu-Sin: „ISTINITA ISTORIJA A-KEJA I DRUGE PRIPOVETKE"

Napredni kineski pisac Lu-Sin nije kod nas mnogo poznat. »Kineski Gorki«, kako je nazvan u svojoj zemlji, ceo svoj život je bio posvetio svome narodu. Za relativno kratak ljudski vek od pedeset i šest godina (1881—1937) ostavio je oko dvadeset tomova koje pripovedaka, koje kritika, publicističkih članaka, prevoda, političko-književnih pisama; osim toga mnoga su mu dela izgubljena i nepoznata jer je bezbroj puta menjao pseudonim i selio se iz grada u grad.

U svojim uspomenama o Lu-Sinu profesor Sjuj Šou-Čan kaže: »Trideset i pet godina bio sam poštovalac Lu-Sina, velikog čoveka i znalca«. »U razgovorima sa mnom često se doticao tri pitanja: kakav treba da bude idealan čovek, u čemu su nedostaci Kineza i gde je uzrok njihove slabosti«. Da bi popravio kineske slabosti, pomogao im da kulturnije žive, napustio je medicinu i stao se baviti književnošću. Bio je ubeđen da književnost može mnogo pomoći razvijanju samosvesti kineskog naroda, da je to hitnije nego suzbijanje smrtnosti od boleština.

Pored velike novele »Istinita istorija A-Keja«, knjiga prevoda u izdanju »Prosvete« sadrži i nekoliko kraćih odabranih pripovedaka, kombinovanih tako da daju sliku raznih sredina. Dok se u »Istinitoj istoriji« slika selo u doba revolucionarnog previranja, druge nas uvode u činovničku ili malograđansku sredinu. U svima njima se vidi najizrazitija Lu-Sinova crta: njegova velika ljubav za čoveka, njegova patnja zbog zaostalosti nekadanje Kine.

Dosad smo se bili navikli da prva izdanja ,prvi prevodi nekog stranog pisca budu rađeni na dohvat, bez plana, da ne mogu da dadu ni sliku njegovog stvaralaštva, a kamoli vremena i sredine u kojoj je živeo; ali u poslednje vreme se radi smišljenije. Knjigom prevoda Lu-Sina možemo biti potpuno zadovoljni. U knjizi se nalaze, pored prevedenih pripovedaka, i sve beleške koje idu uz dobro opremljenu knjigu: biografski i bibliografski podaci, napomene koje pomažu da se razume štivo puno nama stranih reminiscencija i aluzija.

Prevod, s ruskog prevoda, Desanke Maksimović sačuvao je neobičnost i svežinu tamošnjeg govora, iznenadnost piščevog rečeničnog obrta. Pun narodnih, starih reči i izraza, gde je to bilo potrebno, on nije kao retka mreža sačuvao samo najkrupnije, najočiglednije vrline ovog velikog pisca, osnivača savremene kineske književnosti, u njemu je ostala i ona prozračnost i seta koje, pored ostalog, odlikuju stil Lu-Sina, a misli nisu ocrtane samo u isprekidanoj liniji, kako se često dogodi kad se prevodi sa prevoda.

Đorđe LAZOVIĆ

Jozo Janda: Partizani

Članci i eseji Mladena Leskovca

Matica Srpska — Novi Sad 1949

Prvo što pada u oči pri čitanju ove zbirke jeste raznovrsnost njenih članaka, koji su isprepleteni razmišljanjima o metodu književno-naučnog rada i reminiscencijama iz naše i svetske književnosti, što svedoči o solidnoj kulturi njihova pisca. Leskovac piše o američkom piscu Mark Tvenu i njegovoj satiri na crkvu i monarhiju, o problemima susedne Mađarske i o njenom pesniku Petefiju, tragičnom junaku 1848 godine, kao i o današnjem položaju ove zemlje, u kojoj još uvek postoje nasleđa dvadesetpetgodišnjih reakcionarnih režima.

Leskovcu nisu tuđi ni tekući problemi našeg današnjeg književnog i kulturnog života. U kratkom izveštaju o prvom kongresu književnika Jugoslavije, pored informativnih podataka o toku i rezultatima kongresa ,on ukazuje i na činjenicu da »još uvek imamo dve azbuke, nekoliko jezika, pa u jednom te istom jeziku čak i po nekoliko oštro izdvojenih regionalnih jezičkih ostrvceta«, opominje književnike da ih te pojave ne smeju odvesti natrag i suviše odvojiti jedne od drugih i preporučuje im da stalno traže tačke dodira i veze. Stil Mladena Leskovca, i inače književan i osećajan, postaje naročito raznežen onda kada Leskovac piše o ljudima koje je poznavao i voleo: o pesniku Nenadu Mitrovu (Alfredu Rozencvajgu), koji je izvršio samoubistvo usled proganjanja mađarskih okupatora, i o Žarku Vasiljeviću, pesniku koji je u mučnoj borbi prošao put od negacije do potvrde života i tek posle oslobođenja, nekoliko godina pred smrt, prišao sistematskom umetničkom stvaranju.

Leskovcu su naročito bliski problemi u vezi sa Vojvodinom i njenom književnom i kulturnom prošlošću. Sem kratkog članka o prenosu iz Budimpešte u Novi Sad biblioteke Tekelijanuma ,jedne od najlepših i najbolje očuvanih srpskih biblioteka XVIII veka, Leskovac je iz ove oblasti objavio i studiju »Srpsko građansko pesništvo XVIII veka«, u kojoj je pokušao da na osnovu dosadašnjeg znanja načini skicu glavnih pitanja i ideja vezanih za ovu temu. On daje korisnu sugestiju da se upoređivanjem sačuvanih melodija ovih pesama i melodija sličnih pesama na područjima kojima su se kretali naši građanski pesnici utvrdi odnos naših građanskih pesama prema stranima. Poneka važna pitanja u vezi sa građanskim pesništvom Leskovac namerno nije dodirivao, nalazeći da takva raspravljanja zahtevaju dosta prostora i probuđeno stručno interesovanje kod čitalaca, dok je on želeo da ovu temu u vidu eseja učini pristupačnom što širem krugu čitalaca.

Pod opštim naslovom »Branko Radičević« spojio je Leskovac jedan članak i dve studije. U članku »O stogodišnjici prve knjige Brankovih pesama« ukazao je na značaj pojave Branka Radičevića, čije je pesništvo značilo konačan prekid sa našom učenom i apstraktnom klasicističkom poezijom. U studiji »Branko Radičević u godinama 1848—49« on se, u traženju odgovora na neke okolnosti iz Brankova života i rada, poslužio metodom proučavanja tekstova pesnikovih dela iz ovog vremena i našao u njima odjek savremenih događaja vezanih za pesnikov život. U članku »Kako je došlo do prenosa Brankovih kostiju iz Beča na Stražilovo« Leskovac je ušao u književno-istorisko proučavanje na osnovu podataka iz savremene štampe i arhiva nekadašnjeg karlovačkog magistrata. On iznosi kako je misao o prenosu Brankovih kostiju, koju je pokrenuo Stevan V. Popović, a podržao Zmaj pesmom »Brankova želja«, zamrla za izvesno vreme, zato što je »Laza Kostić« ,tada urednik **Srpske nezavisnosti** u Beogradu«, štampao 1 januara 1878 godine svoju pesmu »Prava Brankova želja«, u kojoj Branko preklinje Srbe da ga ostave da na miru počiva u tuđini dok ne dođe vreme da ga prenesu u slobodnu zemlju. Leskovac, koji je više umetnički stvaralac nego naučnik i koji se služi gotovim naučnim rezultatima, povezujući ih i intuitivno osvetljavajući, upotrebio je ovde nedovoljno proverene podatke. U vreme kada je napisao pesmu »Prava Brankova želja« Kostić je živeo na Cetinju, a kada je ona štampana, bio je u Beču, dok je urednik »Srpske nezavisnosti« u Beogradu postao tek 1 oktobra 1881 godine, kada je izišao prvi broj ovoga lista.

Živomir MLADENOVIĆ

Gostovanje nekih pozorišta u Beogradu

Junsko gostovanje pozorišta iz unutrašnjosti Srbije u Beogradu pokazalo je pred kakvim se mogućnostima nalaze i do kog su razvojnog stepena došla neka mlada oblasna pozorišta (Priština, Zaječar, Titovo Užice), i kakvi su jednogodišnji rezultati onih pozorišta koja su lanjske godine gostavala u Beogradu (Niš, Kragujevac).

Niško pozorište prikazalo je u Beogradu dva komada: »Povlačenje« od M. Božića (reditelj M. Popović-Mavid) i »Svet« od B. Nušića (reditelj V. Živojinović-Masuka). Obema predstavama Niško pozorište se prikazalo kao vrlo ozbiljan, umetnički uzdignut ansambl. I režija i gluma kretali su se u realističkom okviru. U tome je i osnovni uspeh Niškog pozorišta, jer je, prilikom prošlogodišnjeg gostovanja u Beogradu, bilo sasvim ozbiljnih znakova ka skretanju sa realističke osnove. Dok je njihova ranija »Gospođa ministarka« bila sva u površnim ,orfeumskim, lakim i režiskim neozbiljno postavljenim okvirima, dotle njihovo prikazivanje »Sveta« znači i pravilno i studiozno prilaženje Nušiću, u tumačenju jednog iskusnog reditelja. I u tome, i u svemu drugome kako danas prilazi pozorišnom radu, Niško pozorište je nesumnjivo načinilo za godinu dana uspešan korak napred.

Kragujevačko pozorište, u dva komada i u dve režije (»Seviljski berberin« od Bomaršea, u režiji Save Komnenovića, i »Seoska učiteljica« od Svetolika Rankovića, u preradi Petra S. Petrovića, a u režiji Milana Popovića), pokazalo je i dva načina prilaženja dramskom delu i dva potpuno suprotna shvatanja pozorišne umetnosti uopšte. Karakteristično je da se takav stav ispoljio i prilikom prošlogodišnjeg gostovanja u Beogradu. »Seviljski berberin« Kragujevačkog pozorišta nosi sve one negativne osobine jednog shvatanja koje pozorište posmatra u nekim spoljnim efektima, površinski, bez produbljavanja i analize teksta, čija se scenska postavka zasniva na izvesnim pozorišnim trikovima i karikiranju ličnosti. Otuda je i njihov »Seviljski berberin« delovao neumetnički, plitko i smešno, pa i dosadno; od jednog odličnog dramskog dela napravljen je slab pozorišni komad iza koga ništa ne ostaje, koji kvari glumce i srozava pozorišnu umetnost. Naprotiv, »Seoska učiteljica« — ovo je u isto vreme bilo i prvo prikazivanje dramske prerade Rankovićevog romana kod nas, — rađena je vrlo ozbiljno, realistički, i pokazuje da je ansambl Kragujevačkog pozorišta, pod rukovodstvom dobrog reditelja, u mogućnosti da umetnički daje i ostvaruje sasvim dobre pozorišne pretstave.

Narodno pozorište iz Titovog Užica prikazalo je »Malograđane« od M. Gorkog (reditelj Petar Matić) i »Vatru i pepeo« od Mire Pucove (reditelj F. Fazlovski). Iako mlado, i po broju glumaca malo, Užičko pozorište je sa oba komada pokazalo da ide pravilnim i zdravim putem u realističkom tumačenju dramskih dela. I jedna i druga pretstava su potvrdile sve mogućnosti daljeg umetničkog razvoja ansambla Užičkog pozorišta (u »Malograđanima« se to osetilo nešto manje zbog težine i složenosti dramskog dela). Nešto ispod nivoa pretstava Užičkog pozorišta bile su pretstave **Zaječarskog pozorišta:** »Izbiračica« od K. Trifkovića (reditelj Ilija Nikolić) i »Cvrčak na ognjištu« od Č. Dikensa (reditelj D. Križenac). Ovo nije bila posledica nekog pogrešnog umetničkog puta ovoga pozorišta, nego mladosti ansambla kao celine i pojedinaca koji ga sačinjavaju. No, ono što je karakteristično i za jedan i za drugi ansambl, i užički i zaječarski, — mali, po glumačkim mogućnostima neujednačeni, — jeste činjenica da se na pozorišnu umetnost gleda zdravo, i to pruža dobre perspektive za njihov dalji razvoj.

Od svih pet pozorišta koja su gostovala u Beogradu, **Oblasno pozorište iz Prištine** po svome formiranju jeste najmlađe Srpski deo trupe prikazao je »Koštanu« Bore Stankovića (reditelj Dragutin Todić) i »Ožalošćenu porodicu« od B. Nušića (reditelj D. Radenković), a šiptarski deo trupe igrao je »Odrpance« od M. Bora (u režiji Abdurahmana Šalje). Iako »Koštana« Prištinskog pozorišta nosi u osnovni obeležje dobrog realističkog teatra, greška je što se Stankovićev komad bezrazložno menjao spajanjem druge i četvrte slike, čime je poremećen logičan razvoj dramske radnje. »Ožalošćena porodica« je postavljena i igrana sa svima obzirima i umetničkom savešću prema velikom srpskom komediografu. I jedna i druga pretstava su pokazale ozbiljne napore i nastojanja s kojima se radi u ovom mladom pozorišnom kolektivu, koji igra ogromnu ulogu u kulturnom razvoju Kosmeta. A posebno to govori šiptarska pretstava koja je značila istinski umetnički događaj. Ova mlada trupa, sastavljena od amatera, uspela je da za godinu dana sistematskog rada izraste u pravo pozorište, u kome nema više tragova diletantizma, i da stvori sigurnu i zdravu osnovu za dalji razvoj pozorišne umetnosti Šiptara.

Jedanaest pretstava koje je na kraju ovogodišnje pozorišne sezone dalo u Beogradu pet pozorišta iz oblasnih centara NR Srbije, uzete u celini, i po onome što se njima postiglo, znače i pretstavljaju nesumnjiv dalji napredak u razvoju pozorišta naših gradova u unutrašnjosti. No, u isto vreme, one pokazuju da je pitanje reditelјskog kadra u nekim pozorištima, i pored dosad postignutih rezultata, i dalje osnovni problem za njihov dalji razvoj. Isto tako, pokazalo se kao neophodno ukazati potrebnu pomoć nekim pozorištima u glumačkim kadrovima (Zaječar, Titovo Užice), kako bi se ona više uzdigla i mogla da daju potpunija umetnička ostvarenja.

Posebno je pitanje, za neka pozorišta, scenografa i slikara kostima. I na prošlogodišnjim i na ovogodišnjim pretstavama, a tako je i sa drugim njihovim pretstavama koje nisu izvođene u Beogradu, — pokazalo se da neki scenografi i slikari kostima beogradskih pozorišta, koji rade i za pozorišta u unutrašnjosti, ne prilaze uvek sa dovoljno umetničke ozbiljnosti i odgovornosti kada rade za pozorišta u unutrašnjosti. Najzad, u vrlo oštroj meri se postavlja i problem uslova pod kojima neka pozorišta razvijaju svoju umetničku delatnost. Razume se da pozorišta ne mogu sve ove probleme da savladaju sama i da će im tu neophodno biti potrebna stručna pomoć, u prvom redu ona koja bi došla iz velikih pozorišta.

Boško BABOVIĆ

BIBLIOGRAFIJA

Aleksej Tolstoj: Petar Prvi, roman. Preveo s ruskog Stjepan Kranjčević. Izdanje »Nopok«, Zagreb 1950, latinicom, str. 835, cena 138 din.

Miroslav Krleža: **Bitka kod Bistrice Lesne,** pripovetka. Izdanje »Prosvjete«, Zagreb 1950, latinicom, str. 37, cena 11 din.

Veljko Petrović: **Tri pripovetke.** Izdanje »Prosvjete«, Zagreb 1950, ćirilicom, str. 58, cena 13 din.

Desanka Maksimović: **Izabrane pesme.** Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1950, latinicom, str. 127, cena 32 din.

Janko Đonović: **Hronike i putopisi.** Izdanje »Narodne knjige«, Cetinje 1950, ćirilicom, str. 346, cena 100 din.

Laza K. Lazarević: **Izabrane pripovetke.** Izdanje »Prosvjete«, Zagreb 1950, ćirilicom, str. 225, cena 56 din.

Svetozar Marković: **Odabrani spisi.** Izdanje »Prosvjete«, Zagreb 1950, ćirilicom, str. 335, cena 87 din.

Marko Orešković: **Autobiografija.** Izdanje »Kulture«, Zagreb 1950, latinicom, str. 161, cena 36 din.

Lu Sin **Istinita istorija A-Keja.** Izdanje »Prosvete«, Beograd 1950, ćirilicom str. 127, cena 40 din.

Ivana Brlić Mažuranić: **Priče iz davnine.** Izdanje »Nopok«, Zagreb 1950, latinicom, str. 164, cena 79 din.

Beleške

FESTIVAL RENESANSE U DUBROVNIKU — U Dubrovniku su počele pripreme za festival Renesanse, koji će se održati od 6 do 20 septembra a na kome će se prikazati razvoj kulture i umetnosti Dubrovnika a delimično i Dalmacije u šesnaestom veku. U umetničkoj galeriji Dubrovnika otvoriće se izložba radova starih dubrovačkih umetnika, slikara Petnaestog i Šesnaestog veka. Nekoliko prostorija u zgradi Kneževog dvora za vreme festivala dobiće izgled Dubrovnika Šesnaestog veka. U njima će se smestiti originalni nameštaj i slike iz toga vremena.

• • •

PRVE STRUČNE KNJIGE IZ OBLASTI POZORIŠNE UMETNOSTI — U toku ove i iduće godine izdavačko preduzeće »Rad« štampaće prve stručne knjige iz oblasti pozorišne umetnosti od domaćih autora. Na pripremanju ovih knjiga radi nekoliko najpoznatijih pozorišnih radnika, među kojima Raša Plaović, Hugo Klajn, Milan Đoković i Lazar Jovanović.

• • •

OSNIVANJE ORIJENTALNOG INSTITUTA U SARAJEVU — Nedavno je u Sarajevu osnovan Orijentalni institut sa zadatkom da radi na izučavanju istorije naših naroda u razdoblju turske vladavine, da proučava književnost na orijentalnim jezicima kao i da izučava uticaj orijentalne umetnosti i arhitekture u našim krajevima.

• • •

NAGRAĐENI NAJBOLJI HOROVI U CRNOJ GORI — Horovi sindikalnih kulturno-umetničkih društava »Nikola Đurković« iz Kotora i »Orjen« iz Hercegnovog dobili su na Trećoj republičkoj smotri kulturno-umetničkih društava Crne Gore drugu nagradu od po 30.000 dinara. Prva nagrada nije dodeljena.

• • •

ZAVRŠENA TURNEJA JUGOSLOVENSKOG DRAMSKOG POZORIŠTA — Posle jednomesečne turneje po Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, za vreme koje je posetio Sarajevo, Mostar, Kotor, Cetinje i Titograd, ansambl Jugoslovenskog dramskog pozorišta vratio se u Beograd. Ansambl je prikazao devetnaest pretstava.

• • •

PREMIJERE KOJE JUGOSLOVENSKO DRAMSKO POZORIŠTE PRIPREMA ZA IDUĆU SEZONU — U toku iduće sezone, koja počinje 5 septembra, Jugoslovensko dramsko pozorište prikazaće komade: »Mesec dana na selu« od Turgenjeva, »Antigona« od Sofokla, »Jegor Bulčov« od Maksima Gorkog, »Ožalošćena porodica« od Nušića, »San letnje noći« od Šekspira, »Fuente ovehuna« od Lope de Vega i jedno savremeno delo domaće ili strane dramske literature.

• • •

U BOSNI SE SNIMA NOV DOKUMENTARNI FILM — »Bosna-film« počela je snimanje novog dokumentarnog filma »Splavari na Drini« po scenariju Živka Ristića. Film obrađuje tematiku iz života i rada splavara sa reka Tare i Drine i njihovu svakodnevnu borbu sa stihijama ovih reka. Filmska kamera će zahvatiti na ovome putu najlepše krajeve Bosne i Hercegovine od Meštrovca i Šćepan Polja na Tari pa celi tok Drine do Sremske Rače i Beograda. Film snimaju snimatelji Esad Tahmičić i Ognjen Miličević.

• • •

ROMAN A. KOVAČIĆA »U REGISTRATURI« - Izdala je Državna založba Slovenije u prevodu Frana Albrehta. Ovo je jedan od niza prevoda koje slovenačka izdavačka preduzeća ostvaruju u cilju upoznavanja slovenačke čitalačke publike sa književnošću ostalih jugoslovenskih naroda.

• • •

MEMOARSKA LITERATURA SLOVENIJE — Četvrta knjiga »Spomina na partizanska leta«, koju je izdala »Prešernova knjižnica« po svojoj sadržini znači značajan doprinos memoarskoj literaturi iz Narodnooslobodilačkog rata. Između deset članaka ističu se članci Ivana Bratka, Edvarda Kocbeka, Bogomira Magajne i Tona Seliškara.

• • •

NOVA KNJIGA MIŠKA KRANJCA »PISARNA« — U izdanju »Prešernove knjižnice izišla je knjiga Miška Kranjca. Ovo je opsežno zamišljena trilogija koja će nositi naziv »Povesti o oblasti«. Kranjec se u svom prvom delu vratio poprištu većine svojih dosadašnjih, naročito predratnih književnih dela — Prekmurju.

Konkurs

za pozorišna dela

Savez kulturno-prosvetnih društava Vojvodine raspisuje konkurs za pisanje pozorišnih dela u jednom i više činova, kao i za pisanje pozorišnih dela za pozorišta lutaka.

Radovi se mogu podneti i na jezicima nacionalnih manjina.

Nagrade za jednočinke: prva 30.000, druga 20.000 i treća 10.000 dinara; Za pozorišna dela u više činova: prva 60.000, druga 40.000 i treća 30.000 dinara; Za dela pozorišta lutaka 20.000, druga 15.000 i treća 10.000 dinara. Savez će otkupiti i bolja nenagrađena dela.

Pozorišne komade u jednom činu i pozorišne komade za pozorišta lutaka treba podneti najdalje do 1 decembra 1950 godine.

Delo treba da bude potpisano šifrom, a u zasebnoj koverti, koja će spolja nositi istu širinu, treba navesti tačnu adresu pisca.

Rukopise slati, uz naznaku »Za konkurs«, na adresu: Savez kulturno-prosvetnih društava Vojvodine, Novi Sad, Njegoševa ul. br. 2/I.

ISPRAVKA

U prošlom broju našeg lista u članku »Sarajevska opera i balet u Beogradu«, poslednja rečenica u drugom pasusu treba da glasi: »Ni Francuska, ni Engleska, ni Italija, ni Amerika ne mogu da pokažu da u onome što se kod njih zove provincija, i što je i kod nas do juče bila provincija, vri tako intenzivan«..., itd.

U četvrtoj rečenici trećeg pasusa početak treba da glasi: »Oni, razume se, ne mogu još da se mere sa našim, dugom i ozbiljnom tradicijom«... itd.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Joža Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović, Petar Šegedin, Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 101-903305
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.